

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 5.

MAJ 1915

Vsebina majevega zvezka:

1. Pavel Golia: <i>Iz cikla: „1914/15“. Pismo. — Nevesti padlega junaka. — Bojišče. — Poznam roko</i>	194
2. Josip Košanjec: <i>Na solčnih tleh.</i> (Dalje prihodnjič.)	196
3. Vojeslav Molè: <i>Sejavec</i>	204
4. Milan Pugelj: <i>Carmen</i>	205
5. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i>	211
6. Fran Albrecht: <i>O, žetev!</i>	217
7. Ksaver Meško: <i>Sin.</i> (Konec.)	218
8. N.F. Preobraženski: <i>Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.</i> (Dalje prihodnjič.)	230
9. Književna poročila	237
Kapistran: <i>Domača knjižnica.</i> — Dr. Fr. Ilešič: <i>Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva.</i> — Dr. Gv. Sajovic: <i>Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu.</i>	
10. Nekrolog	239
† Dr. Vinko Zupan.	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflcova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Pavel Golia:

Iz cikla: „1914/15“.

Pismo

prijatelju Egonu Gabrijelčiču, c. in kr. nadporočniku in stotniškemu poveljniku v pešpolku štev. 97. Padel, odlikovan z Najvišjim priznanjem za hrabrost, — po smrti z viteškim križem železne krone — dne 9. februarja 1915 v Karpatih.

Spoznala sva se sredi praznih cest
po dvomu in stremljenju. V vsem enaka
sva šla pojoč, odločnega koraka
v prihodnost. — In zdaj tišči mi tužna vest

k tlom dušo, da le žalost in bolest
iz vsake, vsake moje misli plaka.
O, vzor prijatelja, o, vzor junaka,
Ti da si se napotil v noč brez zvezd?

Pa vstane up, in zopet ne verujem,
kličem Te po imenu sred noči,
pri polnočeh po Tebi povprašujem,

med sni Te iščem, ki jih mrak rodi,
nestrpno vsak večer Te pričakujem — — —
In vendar — Tebe od nikoder ni.

Nevesti padlega junaka.

1.

Tako so te našle moje stopinje užaljene:
smrtnih ti madežev viselo je sto raz oči,
in še so drhtele nasprot prepovedani sli
grehatrudne ti grudi, prelestno razgaljene.

Kaj nisi videla v duhu, njega, ne dalje ne,
kjer v srcu te verno je nosil, kjer nem zdaj leži,
kaj nisi čula sredi ledene noči,
kako so te klicale ustne od mrzlice razpaljene?

Prešuštniku si se udajala v postelji postlani,
prešuštnica, ko je on plesal plese krvave,
ko je on umiral na težki rani

na plesišču smrti, na polju slave,
ko smo ga pokopali na samotni poljani — — —
Pa naj ti izročam zdaj zadnje pozdrave?

2.

Dober, pameten mož je bil in vreden,
da i brezvestnost žaluje za njim vsaj pol leta.
A komaj je odšel in z njim četa,
si ga že pozabila. Čez en teden.

Prisegal je nate, zaupljiv in v duši čeden,
vera si bila mu in molitev, koketa,
njegova zadnja beseda tvoje ime, prokleta.
Potem je izdihnil zapuščen in beden.

O, vidim tvoje obličje jasno in čilo
in polteni vzbok tvojega tilnika in vrata
in vem, zakaj tako ogorčenje v meni je vzklilo:

plemenitega moža in junaka je zasula lopata,
in ti si mu bila poslednje tolažilo,
ti bogstvo iz pobeljenega blata.

3.

Še zvenijo v ušesih mi zadnji pozdravi.
Odprt grob gledam: ne venca, ne cvetic,
nad grobom kroži jata črnih ptic,
topovi pojo žalostinko zamolklo v daljavi.

Še zvenijo v ušesih mi zadnji pozdravi,
še čujem umirajočega zadnji klic — — —
Ti pa grešiš in poješ cvetočih lic
in oskrunjaš spomin njegov v grešni ljubavi.

In še pretresa grmenje bojov Karpate,
toda v grobovih je mir in molčanje.
Nad kodre, ki drug ti poljublja jih zlate,

se sklanjajo mrtve, varane sanje,
iz temnih tajn onstranstev gleda nate
z osteklenelimi očmi zaničevanje.

Bojišče.

Opustošene njive, opustošena polja.
Na tisoče glav, ena sama volja.

Prazne vasi, razdejani krovi.
Puške, strojne puške, topovi.

Nad črto odprto nebo. V črti
vztrajnost, močatost, bližina smrti.

Kri. Grmenje. Vpitje. Ječanje.
Junaštvo. Žilavost. Razdejanje.

Plitvi, podolgasti grobovi,
v njih naši najkrepkejši sinovi.

Junak za junakom nas ostavlja.
Za smrtjo mas se prihodnjost pripravlja.

Izza piramid žrtvovanih trupel
prihaja nov dan, še ves mlad in osupel.

Poznam roko . . .

Poznam roko, vsa majhna je in sloka,
kot roka angela ali otroka,

in bela je kot sneg, kot bela roža,
in blaga je kot sen, ki bedne boža.

Kot v solncu golobice s svilnim perjem
plesali so ji prstki nad klavirjem,

kot nežno cvetje v vetru na poljani.
In vse je pelo v njeni drobni dlani.

A zdaj vsa plaha gre čez blede lica
in črna jo zastira rokavica.

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

VI.

Drugega dne je prišel gospod Burlatti šele okoli desete ure v prodajalno in kontoar. Zgodilo se je to prvič, kar so pomnili uslužbenci v prodajalni in kontoarju, seveda razen onih dni, ko je bil zaposlen na potovanju. Zato so se danes vsi čudili in spogledovali, kaj neki to pomeni. Ko je stopil mednje, so vsi takoj opazili, da ne izgleda tako dobro kakor po navadi. Na zabuhlem obrazu so se mu pojavile neke višnjevkaste pege in pod očmi so se bili povečali temni kolobarji, da so bile videti otekle. Pobledele ustnice so nervozno podrhtevale in že nekoliko sivkasti lasje so bili ob sencih namršeni. Na prvi hip je bilo uganiti, da je prečul vso noč, da se niso zatisnile njegove trepalnice niti za trenotek. Na pozdrave uslužbencev je odzdravil čemerno in kratko. Ko je slišal poročila poslovodij, je odšel v kontoar, kjer je začel odpirati došlo pošto. Pisma je polagal na več kupov, napravil na to ali ono zaznamek s svinčnikom in potem te kupe porazdelil med kontoariste. Nekaj jih je pa spravil v lasten poseben predal, potem ko jih je pazljivo prečital. Predno je še ta predal zaklenil, je vstopil dolg in suh človek škiljastih oči, oblečen v dolgo ponošeno in preobilno suknjo nerazločne barve. Na velikih lopatastih čevljih so bile pete na zunaj pošepljene in spredaj usnje razpokano. Skriviljenega hrbta in potuhnjeno kakor maček se je plazil ta čudni obiskovalec proti stolu gospoda Burlattija.

„Kaj hočete, Perko?“ je vprašal Burlatti neprijazno. „Časa nimam, povejte nakratko!“

Perko se je še bolj stisnil, da so visele njegove dolge roke čez kolena in je izgledal prav po opičje.

„Prosim ponižno, gospod principal. Prišel sem se ponižno pritožiti, da so se nekateri delavci v skladiščih pobunili. Prosim ponižno, najhujši med njimi je tisti, kakor vedno, saj veste ponižno, oni znani Matija Štrk, ki ste mu morali že tolikrat pritrpati plačilo za enake prestopke. Prosim ponižno . . .“

Burlatti je vstal in nestrpnost se mu je čitala na obrazu.

„Kaj hočejo?“ je vprašal rezko.

Perko se je začel zvijati.

„Kaj naj hočejo, gospod principal? Saj sami veste, nezadovoljneži so, vsega imajo premalo, samo dela preveč. Zastonj bi radi žrli in denarja bi radi imeli, lahko zasluženega, da bi potem hodili po tistih svojih shodih popivat in zabavljat čez nas poštene Italijane, prosim ponižno, gospod principal. Samo tam jih šuntajo, verujte mi, samo tam se nauče takšnih lepih reči, od svojih voditeljev, gospod principal. Prosim ponižno, od teh privandranih Kranjcev in Čičev...“

„Torej povišanja plač zahtevajo, kakor razumem,“ ga je prikinil Burlatti.

„Da, povišanja plač, gospod principal. In ker mislijo, da sem jaz kriv, da se jim ne da več, so se navalili name in ubili bi me bili, da jim nisem ušel. Tekel sem naravnost k vam, gospod principal, prosim ponižno. Pojdite z menoj, pokličite policaje, ukrotiti jih moramo! Braniti me morate, gospod principal, svojega ponižnega služabnika.“

Gospod Burlatti se je hripavo zasmel.

„Torej, recimo, gre pravzaprav za vas, gospod Perko?“

„Zame? Kako to?“ je hitel oni prestrašeno.

„Naj bo, kakor hoče. Takoj pojdem z vami, da preiščemo, kar mi pravite. Čakajte hipec.“

Stopil je v kot ter vzel klobuk s kljuke. Nekaj je premišljal. Potem je zopet počasi obesil klobuk na prejšnje mesto in velel Perku:

„Stopite v prodajalno in pokličite mi Podlipnika!“

Podlipnik je prišel in Burlatti je namignil Perku, naj nekoliko časa počaka zunaj.

„Odpravite se takoj in pojdite s Perkom v skladišče,“ je dejal Podlipniku tiše. „Tam so uslužbeni sami slovenski delavci in ker ste tudi vi Slovenec, bodo imeli zaupanje do vas ter vas bodo slušali. Kakor mi poroča Perko, so se uprli in zahtevajo večje plače. Bajе so ga hoteli tudi pretepstī. Meni so takšne stvari zoprne in nočem ničesar vedeti o njih. Zato preiščite vi stvar natanko in mi potem poročajte. Zanašam se na vas, da boste varovali moje interese in predvsem jih potolažite z obljubami. Plačani so dovolj dobro za tisto delo, drugod niti toliko nimajo. Pomislite, goldinar na dan! In sedaj so slabi časi in zima trka na duri. Opravite torej dobro in v tem zmislu.“

Podlipnik je povetil glavo. Ni mu bilo posebno všeč to naročilo. Zato je hotel ugovarjati in se ga otresti. Toda ko se je

obrnili in vnovič zagledal v veži Perkov obraz, si je hipoma premislil. Nekaj mu je reklo, da je ta človek provzročitelj vseh nesporazumljenj. In ker so oškodovanci Slovenci, je njegova dolžnost, da prevzame to sitno nalogo. Zato se je vdal in se takoj odpravil s Perkom, ki je bil nemalo presenečen, da je dobil namesto Burlattija tega posredovalca.

Naglo je stopal Podlipnik po ulicah. Neka zadrega se ga je polasčala, z vsakim korakom večja, kolikor več ljudi sta srečavala. Kakor bi ga bilo sram, da hodi s takšnim človekom, kateremu gleda lopovščina z obraza in ki je oblečen kakor cigan, dasi opravlja pri Burlattiju službo nadziralca skladišč in je torej gotovo toliko plačan, da bi se oblekel dostojno. Kako more Burlatti sploh imeti takšne subjekte na tako zaupnih mestih. On, Podlipnik, ne bi mu zaupal nadzorstva nad svojo kozo, ako bi jo imel. Kakšne usluge je moral ta človek storiti gospodarju, da ga trpi v službi? Nehote se mu je vsililo to vprašanje. In kolikor bolj je razmišljal in razmotrival, toliko bolj je bil prepričan, da je moralo biti nekaj med obema, kar ju je vezalo. A zakaj ni šel Burlatti sam z njim? Ali je res poslal njega samo zato, ker je Slovenec? Vedno bolj so se mu križale misli, vedno bolj se mu je zapletal voz. Perko je hotel govoriti, a je zaostajal za Podlipnikom, njegove noge so bile težje, ker so bile starejše. Parkrat se je zaletel in ga je prijel za rokav, toda Podlipnik se je otesel in stopal še hitreje. Prav ničesar ni hotel slišati, dokler si ne bodo gledali vsi oči v oči. Tako bo njegova sodba nepristranska.

Ko je stopil v skladišče, je vse delo počivalo. Težaki so posedali in polegali po vrečah in se polglasno pogovarjali. Resni so bili njih obrazi, resni so morali biti torej njih pogovori. Podlipnik se je ozrl v polkrogu po njih in stopil na sredo. Perko je bil takoj za njim in zopet je odpiral usta, da bi nekaj govoril. Toda Podlipnik mu je dejal suho in odločno, dasi tiho, da niso drugi slišali: „Nimam časa, da bi ga tratil. Kar vas vprašam, to odgovarjajte in upoštevajte, da sem sedaj namestnik gospoda Burlattija.“

Iz Perkovih oči je švignil blisk in trdo so se mu stisnile čeljusti. Povesil je nato od jeze zardeli obraz in tresoč se, je stopil korak od Podlipnika.

„To mi bodeš drago plačal,“ je siknil sam pri sebi med zobmi, a Podlipnik ga je vendar slišal. No, ni se ozrl po njem, zaničljivo se je posmejal, veselilo ga je, da ga je razljutil.

Nekaj težakov se je dvignilo z vreč, drugi so se oprli na kolce. V ozadju se je dvignila koščena laketa in se zamajala. Nekdo

je zasikal strupeno, da je zarezalo v kosti. Perko je prebledel in se stisnil, kakor bi ga zazeblo. Kakor grozeče zamolklo levje rohnjenje je nastalo v vrsti.

Tedaj je pa izpregovoril Mirko Podlipnik glasno in popolnoma mirno:

„Možje in fantje! Prišel sem k vam v imenu vašega delodajalca, gospoda Burlattija, da poizvem vaše želje in zahteve. Brez ovinkov in strahu mi jih razodenite, da jih potem lahko sporočim njemu, ki vam lahko pomaga. Kolikor je v moji moči, storim za vas, o tem bodite prepričani.“

Iznenadenje se je čitalo na slehernem obrazu. Nekdo se je oglasil rekoč:

„Slovenec je, Kranjec, po besedi se mu pozna. Ne bojte se ga!“

„Ne verujte mu, volk je. V ovčji obleki prihaja. Perkov zaupnik je“, je zavpil drugi.

„Zapodite ga! Vun ž njm!“ je zarohnel tretji.

„Ne, motite se, na obrazu se mu pozna, da ni tiste vrste,“ je miril prvi in se obrnil k Podlipniku, rekoč:

„Govorite dalje in ne zamerite jim. Ne morejo verjeti, da je še kje pošten človek na svetu. Niso še našli pravice in višnjevi so njih hrbti od batin. Težko jih je prepričati.“

Podlipnik je bil ves čas miren, niti trenil ni z očesom. In ta mirnost je vplivala na težake ugodno, da so utihnili in napeto pričakovali, kaj nastane iz tega.

„Ne zamerim vam vaših besed, možje. Da uvidite, kako resna mi je volja, da vam skušam pomagati, vas prosim, da izberete iz svoje srede zaupnika, s katerim hočem vso zadevo pred vašimi očmi obravnavati, da ne bo preveč govorjenja in da se izvrši vse brez prevelikega šuma. In da ne pozabim, si hočem vse tudi vpričo vas napisati. Komu torej najbolj zaupate? Počakati hočem nekoliko, da se lahko posvetujete.“

Težaki niso dolgo razmišljali. Takoj je zaklicalo več glasov:

196 „Štrk naj govori! Matija Štrk je naš pooblaščenec, on ve, kako je treba ziniti.“

Iz oddaljenega kota se je prizibal velik in koščen človek srednje starosti. Trde so bile poteze njegovega obraza in temni oblaki so bili zbrani na njegovem razoranem čelu. Kratki, ščelinasti brki so črneli nad njegovo nekoliko ohlapno ustnico in enaki lasje so silili do srede senc. Vse to je kazalo resnega in odločnega človeka. Samo njegove drobne rjave oči niso bile v pravem soglasju z

ostalim obrazom. Sijalo je iz njih nekaj mehkega in prikupljivega, kar je takoj vzbudilo v opazovalcu zaupanje. Podlipniku je bil mož na prvi hip všeč.

Ko se je Štrk bližal Podlipniku, je Perko stopil korak nazaj, kakor bi se hotel zavarovati za Podlipnikovim hrbtom. Ko je pa videl, da stoji oni povsem mirno in se nanj niti ne ozre, se je ojunačil in dejal Podlipniku:

„Ker vašega jezika ne razumem, je umevno, da morate s tem človekom govoriti laško. V mojem in gospodarjevem interesu je, da vse razumem in ga lahko zavrnem, kadar je treba.“

„Vse pride o svojem času, gospod Perko. Ne boste se imeli pritožiti. Toda v popolno razumevanje vsega je potrebno, da ga izprašam v svojem in njegovem jeziku, ker vseh fines vašega jezika še ne poznam in skoro gotovo tudi on ne. Zato boste že oprostili. Sicer pa bi se ga bili že zdavna priučili, da bi vsaj lažje nadzorovali težake in bi vam ničesar ne ušlo, kar bi lahko sporočili gospodu Burlattiju.“

Govoril je tiho in hitro, samo zadnje stavke je poudaril glasneje in s takšnim sarkazmom, da je Perko parkrat prestopil, kakor da bi mu gorelo pod podplati. Štrk, ki je to slišal in bil dobro opazil, je sklonil glavo, kakor bi se sramoval svoje škodoželjnosti, ki je tačas vzkipela v njem. Podlipnik pa je dejal glasno, da so lahko slišali vsi:

„Govorite sedaj, Matija Štrk. Razodenite mi svoje in želje vaših tovarišev ter ne prikrivajte ničesar. Ako imate tudi pritožbe, je sedaj čas, da jih zaupate.“

Štrk se je zravnal in pogledal v krogu na svoje tovariše ter je začel:

„Skrivati nimam ničesar, gospod. Govoriti hočem samo resnico, naj bo pa v korist ali škodo nam ali pa drugim. Sklenili smo, da pojdemo konec tega meseca h gospodu Burlattiju in mu predložimo neke prošnje v izboljšanje našega stanja. Toda pooblastili nismo dozdej še nobenega, da bi govoril v našem imenu. Kako pride torej gospod Burlatti do tega, da nam kar sam ob sebi hoče pomagati? Odkdaj je postal tako človekoljuben in dobrotljiv?“

Podlipnik je bil presenečen in je hotel nekaj vprašati, toda Štrk je že govoril dalje.

„Iz vaših oči čitam, gospod, da vam niso znane skrivnosti gospoda Perka, da torej ne tičite z njim pod enim klobukom. Zato vam hočem povedati, da ni drugega mogoče, kakor da je šel Perko h gospodu Burlattiju in se je nekoliko ponorčeval z njim, da bi ga

morda izlepa pripravil na to, kar ima priti. In da bi s tem vjel nas kaline, češ: glejte jaz sem vam pomagal, jaz sem pripravil gospodarja, da se je začel zanimati za vas. S tem hoče ublažiti svoje grehe pri nas in si ohraniti svojo klavarno službico, ta laški podlež. Toda mi si znamo pomagati sami, dasi ne zametujemo poštene podpore od nikogar. In ako ste nam res naklonjeni vi, ki vas pa še ne poznamo, a ste naše krvi, vam bomo za vaše posredovanje hvaležni.“

Podlipnik se je pri teh besedah spomnil naročila Burlattijevega: Zanašam se na vas, da boste varovali moje interese in pred vsem jih potolažite z obljubami. Ali more pogledati težaku v oči, ako hoče izvršiti naročilo Burlattijevo? Ali ni vse to gola komedija? Toda saj sedaj še ne zahtevajo ničesar. Nič ne de, za obe stranki se ne more delati, nihče ne more služiti dvema gospodoma. Tudi obljuba mora imeti enega gospodarja. Kakor blisk so se podile take in enake misli po njegovi glavi in omahoval je samo nekoliko hipov. Ko se je sedaj ozrl po teh izsesanih ustih in po izmučenih obrazih, je bil že trden njegov sklep: „V njih službo hočem stopiti, z njimi hočem deliti svoje življenje,“ si je dejal in kakor kamen se je odvalilo od njegovega srca. Jasne so bile zopet njegove oči, ko je pogledal okoli sebe in isto je zvenel njegov glas, ko je dejal odločno:

„Zanesite se name, možje!“

Ni je bilo hinavščine v teh njegovih besedah, med tem ko se je baš sedaj zavedel, da je bil njegov prvi današnji pozdrav do delavcev le gola fraza. Ko je stopil prej s Perkom med nje, ni bil še ničesar drugega, nego samo uslužbenec Burlattijev in zastopnik njegovih interesov.

Delavci so pri zadnjih besedah Podlipnikovih zadovoljno pošepetavali med seboj, a Štrk je nadaljeval:

„Še pred nedavnim časom smo bili s svojim stanjem kolikor toliko zadovoljni. Vedeli smo, da ne more biti drugače, saj so enake razmere tudi pri drugih skladiščih. Trpeti je treba od jutra do večera in molčati, sicer smo takoj pod kapom. Toda delo in trpljenje sta naš delež in nobenemu ni bilo na mislih, da bi se zaradi tega pritožil. Izplačevalo se nam je pošteno, nihče ni stikal za nami in za našimi v prostem času. Bili smo tačas prosti in svobodni, sami svoji gospodje, dasi majhni in revni, vendar gospodje. Odkar je pa nastavljen pri nas nadziratelj Perko, smo postali sužnji v pravem pomenu besede. Ne samo tukaj nam je vedno za petami, tudi v

našem prostem času zasleduje sleherno naše dejanje in prenaša vse našemu delodajalcu. Ako bi prenašal samo resnico! Čestokrat se zgodi, da smo kaznovani s prikrajšanjem dne, ne da bi vedeli, s čim smo se pregrešili. Iz trte se izvijajo vzroki in nobeden jih ne preišče. Izreče se kazen in ob sobotah se izvrši. Izplačuje nas vedno le Perko, on ima vse zapiske v rokah, on je tožnik in sodnik. O tem smo se zadnjo soboto natančno prepričali. Gospod Burlatti ne ve o ničemer; popolnoma menda zaupa temu, ki ni vreden, da ga solnce obsije. In zato smo sklenili, da se ga prihodnjo soboto sami otresemo in da mu pokažemo, česar še ni videl nikoli. Po nepredvidnosti pa je že danes zjutraj počila struna. Ali je bil pijan ali ga je zapustila pamet, je sunil brez vsega povoda tovariša Pipana z vso silo pod rebra. Tedaj se ta ni mogel zdržati in mu je prisolil zaušnico, da se je opotekel, in planili so tudi drugi nadenj. Slaba bi se mu bila godila, da se ni izmuznil kakor jegulja in zbežal. Vedeli smo, kam je šel in pustili smo delo, da se pogovorimo, kaj nam je storiti, ko se vrne ali sam ali z gospodarjem. Tako smo pričakali vas. To je bil torej neposredni povod današnji razburjenosti.“

„Razumem,“ je dejal Podlipnik. „Ali sedaj mi razjasnite še, zakaj ste hoteli z njim obračunati prihodnjo soboto.“

„Tudi to vam hočem povedati. Še do nedavnega časa nam je plačeval gospod Burlatti po devetdeset krajcarjev na dan. Ker je delo hudo in ker so tudi drugod delavcem povišali dnino na goldinar, smo prosili tudi mi Perka, naj nam izposluje enako povišanje. Bil je takrat, dva meseca je že od tega, zelo dobre volje in nam je obljubil, da to stori. Očividno je bil vesel, da smo mu sprožili tako lepo misel, od katere se je brihtna butica takoj nadejala dobička. V soboto bomo že izvedeli, kako je sprejel gospod Burlatti našo prošnjo, nam je dejal. In res, v soboto potem nam je sporočil s hinavskim obžalovanjem, da je moral gospodar za sedaj našo prošnjo odbiti. In izplačal nam je navadno dnino. Nihče se ni potem več briga za vso zadevo, vsako soboto smo podpisali v knjigi prejem izplačil. Zadnjo soboto smo se pa prepričali, da so nam bile dneve že pred dvema mesecema povišane na goldinar in da je Perko ves ta čas ta povišek spravljaj v svoj žep in nas tako ogoljufal za naše žulje. Podpisovali smo mu prazne rubrike, v katere je pozneje vpisaval svote. Kako smo prišli sedaj na to, povemo pozneje, ako bo potreba. Prihodnjo soboto smo ga hoteli vjeti in izročiti sodnji, in ga tudi bomo, ako ga prej ne ubijemo. Sicer pa sedaj še ničesar ne slutim, za kaj pravzaprav gre. Gotovo je še mnenja, da je njegov

zjutranji nastop kriv današnjih prizorov, ker sicer ne verujem, da bi se bil zatekel h gospodu Burlattiju.“

Podlipnik je od studa pljunil. Njegov čisti značaj si ni mogel tolmačiti takšne lopovščine.

„Razumem vaše razburjenje. Toda svetujem vam, da si sami ne delate pravice. Poskrbim vam zadoščenje, o tem bodite uverjeni, In ako je še količkaj poštenosti na svetu, se ga boste iznebili enkrat za vselej in se vam povrne škoda.

„Dobro,“ je dejal Štrk. „Toda vedite, da čakamo samo še do sobote, potem bomo sodili sami, ako ne bo prej v redu.“

Obrnil se je k drugim delavcem ter rekel:

„Slišali ste, kako se je dogovorilo. Sedaj pa zopet na delo! Hvala vam, gospod Podlipnik.“

Podlipnik je Štrka še nekoliko pridržal.

„Ako utegnate, zglasite se v nedeljo zjutraj pri meni v prodajalni. Rad bi govoril z vami o važnih rečeh.

Štrk je pomislil.

„Dobro, čas imam in pridem,“ je odgovoril ter se odpravil na delo.

Perko se je tačas zopet zravnal in izkušal se je celo nasmejati. Razumel ni ničesar o vsem; a ko je videl, kako delavci prijemljejo za delo, je sodil, da se je vse poravnalo izlepa. Iztegnil je roko, da bi jo podal Podlipniku v zahvalo, toda Podlipnik se je obrnil nestrpnostno ter rekel:

„Ostanete lahko tukaj, ničesar se vam ni bati. O izidu sporočim sam gospodu Burlattiju.“

„Pa bi mi vendar povedali, kaj zahtevajo,“ se je hlinil Perko.

„Tudi to še izveste,“ je odgovoril Podlipnik in odšel.

Perko se je zaničljivo zasmel za njim, ko je videl, da ga nihče ne opazuje. V kotu je imel zase napravljen neke vrste kurnik, to je lesen oboj z oknom, odkoder je videl po vsem skladišču. Tja notri se je sedaj zatekel in sedel na vegasti stol. Bil je truden od dolge stoje in od jeze, ki se je kuhala v njem nad Podlipnikom, da se ga je drznil tako prezirati.

Podlipnik pa je hodil sedaj počasneje proti domu. Težke so bile njegove misli. Kar je doživel danes, je pomnožilo njegove izkušnje za celo dobo. Ali je res Slovenec s svojo poštenostjo in brezprimerno deloljubnostjo obsojen samo — v izkoriščanje in suženjstvo? Da se ob njegovih žuljih rede takšne eksistence kakor je Perko? In koliko je Perkov v Trstu! V vsaki ulici jih srečuje, na

vsakem oglu se zadene ob enega ali še več. Toda ti še niso najhujši. V razkošnih palačah, v žametu in svili, ob polnih mizah in ob penečem šampanjcu žive najgnusnejše pijavke in pijejo našo kri. In zato prepovedi o ustanovitvi delavskih društev, zato barikade na pot vsaki omiki. Na pomoč siromakom!

Ko je dospel Podlipnik v prodajalno in vprašal po šefu, ga ni bilo več tam. Odšel je bil takoj za njim, in ni ga bilo potem več na izpregled tisti dan . . .

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

Sejavec.

Pomladna pesem.

Sejavec stopa čez njivo. Rano jutro je. Čez sinje gore, kjer se budijo iz zamišljenih sanj ečni lesovi, je razlilo solnce v svet morje bleska, da trepečejo pod njegovimi žarečimi valovi obzorja in se lesketa v daljini srebrni pas reke, zastor s komaj vidnim meglenim pajčolanom. Na bližnjem holmu se je prebudila dobrava in zazvenela v ptičjih pesmih. A kjer se beli v zelenem bregu vaška cerkev, je zadrhtelo v stolpu in zaplulo skoz sveži vzduh nad strehami nizkih koč v smejoča se razorana polja: zvoni jutranji zvon, poje jutranjo molitev.

Čez razorano njivo stopa sejavec. Solnce ga obsija, stopa kakor svetnik, obdan od zlatega bleska, čez vonjajoče sočne brazde. Zemlja diši vseokrog, njiva trepetja kakor mlada, ljubeča žena. In čez njo stopa človek in seje v njeno telo svoj trud in znoj, svoje upanje in bodočnost. In zemlja poje in se smeje; visoko gori pod nebom zveni odmev njene pesmi, nekje pod solncem vriska škranček.

In sejavec stopa čez njivo. Z božansko kretnjo iztega desnico, odpira dlan in iz nje padajo semena na vlažne grude. Brez nehanja padajo in zemlja jih sprejema vase in se spaja z njimi.

Smeje se jutro, šumijo v gorah prebujeni lesovi, vriska zemlja.

In kakor bog stopa v solncu sejavec čez njive in seje, seje življenje.

Milan Pugelj:

Carmen.

1.

Tisti večer je gledal četrtič Zofijo Večerino kot Carmen. In kakor je bil prvi in drugi in tretji večer zanjo ves vnet, enako se mu je godilo četrti večer. Ko je planila na oder, rdeča, z velikimi žgočimi očmi, s črnimi, mahadravimi ciganskimi lasmi, rjavih in zdravih rok, gibčna, kakor bi se ji zvijale pod kožo mesto udov močne okrogle kače, drznih, živih gležnjev in trdih, skoro moških in vendar strastno ženskih korakov, ko je bušila taka med igralce, je bil Jalen med tisto publiko, ki se je zganila, popravila na sedežih, nagnila naprej in se stresla prijetno dirnjena vsled divjega in slastnega užitka. V obraz je zagorel, sklonil se je globoko do rame svojega prednika v parterju in gledal mimo glav na oder z očmi, ki so bile vlažne in so ga pričele peči, da jih je trepetoma zapiral. Nosnice so mu drhte, ustnic se je oprijela pekoča suša in po žilah je vrela kri, kakor bi pod njim gorelo.

Carmen je pela svojo pesem in njen glas je bil širok in topel, skoro moški in vendar žensko vroč in mamljiv. Hodila je sem, hodila je tja in kačasto telo se je pod obleko vilo, se krčilo in iztezalo, trepetalo in strmelo, vabilo in zavračalo. Imela je na sebi rožnato krilo, segajoče nekoliko čez kolena, in kadar se je naglo zasukala, se je videlo nekaj temnega, okroglega, kakor da bi bilo tisto njeno golo koleno. Stopala so bila majhna, ali v njih je bila moč, ki je glasno govorila ob vsakem koraku. Prožnost gležnjev se je prelivala v prožnost meč in po nogah je neprenehoma teklo in valovilo nekaj divjega in ciganskega. Njen pas je bil ozek in v pisani bluzi nad njim so se vzpenjale in bočile neznane prsi, ki so se zdele žive in smeje, kakor da hočejo na plano, nepretrgoma tipajoče po obleki.

Ko je za nekaj časa izginila z odra, se je naslonil Jalen na stolu nazaj, si nekoliko oddahnil, se ozrl po mračnem parterju in si mislil:

— To je strašna, to je vražja ženska! Človek, sicer miren, vzkipi in nenadoma razume to, česar ni mogel verjeti knjigam: mogoče je, jako mogoče je, da vsled ljubezni do ženske ta ali oni pobesni, da postane zmožen hudodelstva do sebe ali do bližnjega. Ta Carmen na primer je strašna, je vražja ženska!

V prizorih, ki so se vršili brez nje, se je pomiril. Kri mu je izginila s čela, senc in uhljev, in vsled svoje bele kože po licih in nosu in črnih kratkih brk je bil videti celo hladen. Frizuro si je bil pokvaril in njegovi črni in svetli lasje so se tiščali v par zlek-njenih šopih čela in silili gosti in zmedeni na senca.

— Nič, si je mislil naprej, vse kar imamo, tudi najlepše traja le nekaj časa. Kadar postane užitek res užitek, že ni skoro več užitek. Imeti pa še to, kar nas sili vanj, to se pravi biti mlad in pri moči. Ta zavest je prijetna.

Zdaj je zopet planila izza kulis na levi Carmen. Trgala se je, vojaki so jo privlekli, in še bolj rdeča in razpaljena je bila kakor poprej. V očeh se ji je utrinjal pravi fakirski ogenj. Ko je nenadoma metala glavo zdaj v to in zdaj v ono stran, se je bliskalo v njih, kakor bi sukal kdo črna stekla, za katerimi tli žerjavica. In ramo je imela golo. Ko se je zunaj tepla, ji je nekdo raztrgal bluzo. Zvezali so jo, prijemali so tiste njene divje roke in čisto od blizu je gledala vanje motna belina njene okrogle in polne rame. In ta motni blesk je taval po gledišču, obračal se sem in obračal tja, in Jalen se je spet sklonil naprej in gledal mimo glav svojih prednikov na oder vnovič vznemirjen in vroč.

Prvo dejanje je bilo končano in oddahnil si je. Luči so zasvetile in z drugimi vred je vstal in odšel v prostore za pивce in kadilce in hodil ob steni gor in dol. Kupil si je kosček kruha in klobaso in prigrizoval je oboje brez okusa in nevede. Včasih je obstal ob mizi, si natočil mehanično iz steklenice piva in pil počasi, gledal v strop in si mislil:

— Vse je v našem življenju le prehodno, ali tudi mi sami smo prehodni. Ta moja apatija, s katero gledam dogodke in stvari krog sebe, ni prava. Cinizem je neka bolehnost. Človek je tukaj, sredstva so tukaj, morda se dobe za to dvojje tudi cilji. — Ta ženska ta Carmen je od vraga. Človek ima denar, ima ženske, no, ta dogodek pa spada v tisto vrsto dogodkov, ki se dogajajo samo enkrat v življenju vsakega posameznika.

Po hodnikih je zvonilo, Jalen je plačal in se vrnil dolg in raven. Gledal je prizor z Mikaelo, dobro pošteno deklico, ki pride za fantom daleč v gorovje. Š trepetajočo deviško dušico ga išče, dokler ga ne najde.

— Devišstvo, nedolžnost, si je mislil, so jako lepe stvari kakor čednosti sploh, ali tudi jako dolgočasne. Rajna mati bi rekla: Izpridil si se, sinko, svet te je pohujšal in popačil. No, bodi po njenem!

Prišla je spet na oder Carmen. Živela je takrat med cigani in roparji. Nosila je puško, kadila cigarete in hodila po odru v rjavih škornjih, čemerna, zatopljen vase in v svoje misli na drznega bikoborca. Jozé, njena hipna kaprica, lirsko toži svoje gorje v tenorju, lirsko trpi in lirsko propade. In Jalen se nečesa zmisli in se nasmehe.

— Tudi jaz sem tenorist, si šepne in pogleda v temni strop.

Po predstavi gre naravnost domov. Po cestah je suho in še vedno ni snega. Ljudje hite ob desni in levi in posredi tiho tečejo gosposke kočije.

— Jutri, si mrmra Jalen, moram v trgovini opraviti tisto stvar, na vsak način, zadnji čas je . . .

Ovratnik si je dvignil, tesno je zavil v suknjo, nenadoma se okrene, gre nazaj in obstane ob voglu nasproti gledišča. Velika luč nad vrati ne gori več. Mračno je in dve kočiji stojita na cesti. Na dveh kandelabrih, na katerih ne gore več luči, slonita nizka in čokata izvoščka kakor dve črni neznani mrtvi masi, ki se nikoli ne ganeta. Izmed streh se vidi temno nebo, nasuto nenavadno nagosto z bleščečimi zvezdami. Vse je mirno in tiho.

Zdaj naenkrat se vsuje na ulico ženski smeh in debelo moško govorjenje. Iz gledišča prihajajo ob stranskih vratih igralci in igralk. Izvoščka oživita, premakneta se in se valita s sencami h kočijam kakor dve ogromni črni krogli.

— To je njen smeh, konstatira v mislih Jalen. In smehlja se se gleda za drdrajočimi kočijami.

Zdaj gre zares domov. Pride, odloži suknjo in klobuk v svetlobi poulične svetilke, ki sveti skozi nezastrito okno, sede za pisalno mizo, odvije električno luč, jo postavi predse in nekaj preišlja. Odpre s ključkom predal in dene na mizo pet zaprtih pisem z istimi naslovi: Gospodični Zofiji Večerinovi, igralki. Prereže s škarjami vseh pet kuvert, privleče iz njih pisma in jih razloži po mizi. Gleda jih, bere in se smehlja.

— Katero je najboljšo? se vpraša in pokašlja.

Odloči se za tisto, ki je na levem koncu, položi ga predse in še enkrat čita.

— Dobro je, kima, nekam moško se glasi. To mi je po volji.

Popravi datum, napiše naslov na novo kuverto in zapre. Vstane, hodi po sobi, obstoji na sredi in govori, kakor bi se iz samega sebe norčeval.

— Jaz sem se torej odločil.

Carmen mu je odgovorila čez dva dni. Pisala je, naj jo obišče bližnjo nedeljo ob dveh, da se je o njem informirala, da nima nič proti temu, itd.

— Kako previdno! se je oglasil Jalen, ali bilo je, kakor da hoče sam pred seboj skriti neko zadrego, ki mu ni neprijetna.

2.

Bil je že več let poročen in njegova žena je nastopila po dolgem odmoru kot Carmen. Prišel je v ložo s sedemletno hčerko in šestletnim sinčkom. Tako je velela žena.

Občinstva je bilo mnogo. Po prostoru je sijala prazniška razsvetljava in iz lože v lože se je pogledavalo mnogo lišpavih obrazov. Vse se je svetilo, gibalo in šumelo. Pod odrom so pričeli godci uglašati godala. Cvilenje njihovih inštrumentov je bilo vedno hujše in obilnejše. Violinist je poskusil par pasaž, isto si je privoščil flavtist. Nato sta se izkazala v par kadencah še čelist in eden izmed klarinetistov. Vmes je pomrmraval bas.

Prišel je kapelnik, luči so ugasnile, godba je pričela z uverturo.

— Temperamentno! je kimal Jalen, stal v loži in prekrizal roke na prsih. Nad čelom ni imel več las, njihova rast se je pričela šele sredi temena. Okrog nosu so se mu začrtale v kožo ostre poteze. Otroka sta bila lepa, nekoliko bleda, oba temnih las.

Predigra je izzvala bučen aplavz. Ko se je občinstvo pomirilo, se je zastor naglo dvignil. Kmalu je planila na oder Carmen. Jalen je nastavljal kukalo.

— Salament, si je mislil in se pri tem nekoliko smehljal, kako se suče in vihti! Kako strastno pogleduje tenorista in kako strašno zabavlja po navadi čezenj!

Po gledišču je bilo tiho. Carmen je pela, se vila okoli mladega Jozéja in mu vrgla nazadnje rdečo rožo. Pela je ravno pesem „Ljubav doma je pri ciganih“, in Jalen si ni mogel pomagati drugače, kakor da se je spomnil skrivoma in smehlja je:

— To je tista pesem, ki jo prepeva vse dopoldne pri dekli v kuhinji. In dekla jo poje že ravno tako kakor ona in komiji jo znajo, učenci in hlapec. Sploh cela hiša zna: Ljubav doma je pri ciganih . . .

Sinček je potegnil očeta za suknjo in rekel:

— Kako mama skače!

— Neprijetno, je šinilo Jalenu po mislih. Zoprno! Bolje bi bilo v takih slučajih otroke puščati doma.

Hčerka je skrila obrazček za naslonjalom in se tiho smejala. Carmen je pela in igrala v splošno zadovoljnost. Zdaj so jo pripehali na oder, zdaj so jo zvezali in njena rama se je pri tem razgalila. S to golo in motnobleščečo ramo je pričela svoje koke-terije po odru in po gledališču.

Jalen je gledal skozi kukalo, se domislil, da je njeno rožnato krilo neko staro spodnje krilo, in se smehljaj.

— Pomagati si zna dobro. Bluzo na rami sem v naglici sam razparal in potem nalahko spel. Vidi se, da sem dobro napravil.

Prvo dejanje je pri kraju. Prostor se razsveti in prične se zopet medsebojno ogledovanje iz lože v ložo. Preko odra visi pregrinjalo in po njem so naslikane velike nage ženske, ki plešejo. Slikarija je že stara in obledela. Neke neznane mlade dame v loži nasproti strašno zabadajo svoje oči v mladega oficirja, ki sedi v loži tik Jalena. Pomaknil se je čisto na kraj, pol hrbta moli že preko stene, zdi se, kakor bi ga že deloma privleklo bliže. Pomagajo si z lornjetami in s kukali.

Jalen gleda v strop. Tam se vrste okrogle slike z nagimi ženskami. Vidi se, da so vse podobe izgotovljene obrtniško. Ženske so blede, prsate, preko bokov nenavadno široke in močnih in zlasti zgoraj debelih nog. Cel prostor je vsled tega enoličen in dolgočasen.

Po hodnikih zvonijo zvonci, ljudje drve nazaj na svoje prostore, luči ugasnejo, zastor se dvigne in opero pojo naprej. Carmen pride na oder v lovski opravi. Otroka se zganeta in si pošepečeta.

— Mama ima puško!

— Postarala se je, si misli Jalen, brezdvomno se mi zdi, da se je postarala. Vendar je jako šminkana.

Mikaela pride s svojo cajnico, nedolžna in plaha, poje nežno, gleda kakor srnica in Jalenu se zdi, da je to vsem gledalcem prijetno. In nadalje, ko se bliža Carmen svojemu bikoborcu, ga objame nekaj nezadovoljnega. In v zadnjem dejanju, kjer zabode Jozé svojo ljubezen, se ne more vzdržati in zašepeče predse:

— Kostum je neokusen! Zoprna komedija pravzaprav.

In doda smehljaje:

— No, tenorist nisem več.

Zunaj čakajo na mater. Ljudje se mešajo sem in tja, vzniki opozarjajo na svoje vozove. Ko se množica razide, prično prihajati igralci.

— Zate sem povsod bikoborec. Ne pozabi tega, Carmen!

To govori visok človek in ženska, ki teče pred njim, je Carmen. Jalen sliši in gleda stran, kakor bi ne hotel slišati.

Žena je vznemirjena. Hoče se nepretrgoma sukati, sploh nekaj delati. Skloni se k otrokoma in poljubi zdaj enega in zdaj drugega.

— Mama, pravi fantek, kako znaš ti plesati! A kaj je bilo tisto, ki ti je pokalo v rokah?

— Prinesem ti domov!

— In kje si pustila puško? vpraša hčerka.

— Zakaj nisi ustrelila? se čudi sinček. Tistega razcapanca, kaj, ki te je podrl na koncu na tla?

Jalen gre sam naprej, potegne preko ušes ovratnik in gleda v tla.

— Pojdim v kavarno! pravi žena in gre z otrokoma naprej. Tam si najde prostora pri srednji mizi, razvrsti otroke in se s hrbtom obrne proti možu, ki ji počasi slači plašč. Stvar traja dolgo. Ljudje pri sosednih mizah so pozorni in Carmen se meni z možem, kakor bi tekle besede o nenavadnih ljubeznivostih, a njene oči švigajo sem in švigajo tja in njene misli prebrskavajo vse te ljudi za mizami in pletejo zase ugodne in občudovalne sodbe.

Jalen sedi, podpira z roko lice in meša z žličico črno kavo.

— Mama, prosim čokolade, pravi sinček in Carmen sladko se smehljaje kima. Ali pri tem se vrši na stolu, kakor bi sedela nekje nad mizo, nad svojo obiteljjo in nad vsemi temi kavarniškimi ljudmi.

Iz spodnjega kota se približa suh in dolg gospod, obstoji pred mizo in se trudno priklanja. Carmen naglo vstane in mu ponudi nenavadno prijazno roko. Govorita tiše, govorita spet glasneje, pogledujeta si živahno v oči in si stiskata roke: enkrat in še enkrat in še enkrat. Pomenek traja in traja, Jalen gleda v drugo smer po kavarni in kadi smotko. Otroka sta našla ilustriran časopis, tiščita glavi vanj in si ogledujeta slike.

Suhi gospod odide dalje po kavarni, Carmen sede, reče tiho in pomembno, da je to glediški kritik, in šviga z očmi od mize do mize. Jalen predlaga, da bi šli domov, in to ji ne ugaja. Vda se vseeno. Sama si poišče plašč in ga da možu. Pusti se počasi in zložno oblačiti. Ko odhaja prva skozi vrata, se ozira zadnjič na vse strani. Tudi še zunaj na samotni ulici se ji pozna neka ekstaza.

Jalen vzdihne in si misli: Zoprno!

— Kaj vzdihuješ?

— Dolgčas, pravi na glas in zazdeha.

— To si ti, reče Carmen naglo. To si ti!

In zopet gredo molče naprej: otroka spredaj in Jalen in Carmen zadaj.

Doma ne čuje nihče več. Otroka se slečeta in gresta v sosednjo sobo spat. Jalen se tudi slači in zdeha. Carmen sedi pri mizi, lupi jabolko in ga grize s svojimi belimi močnimi zobmi. Noge je pre-križala in levo stopalo nestrpno maje. Vstane nenadoma, stopi pred moža, zravna se in reče:

— To mi moraš priznati: Carmen sem z dušo in telesom.

— To si! pravi mož, vrže nogavice na čevlje, odgrne posteljo in leže.

— Prosim te, bodi tako dobra in ugasi luč!

Obrne se proti bližnji steni in siloma zatisne oči.

— Zoprno, nenavadno zoprno! mu nepretrgoma šviga po mislih.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

Ko smo razlago Celovca že kolikor toliko utrdili, ne bo morda odveč, če še nekoliko popaberkujemo med krajnimi imeni na „-ovec“ sploh, zlasti pa med tistimi, ki jim služijo za podstavo razna rastlinska, osobito drevesna imena, da se naše obzorje krajnoimenskega razmišljanja in raziskovanja temu pojmljenju tem bolj privadi.

Prej se pa še moramo nekoliko pomuditi pri tistem prigovoru, ki pravi, da stvolovec (Kalmgebüsch) nikakor ne more biti podlaga Celovcu, da bi podlaga mogel biti kvečjemu *stvoljevec (oziroma stvoljovec), kajti da samo palataljni l (lj) se more v koroščini pred temnimi samoglasniki ohraniti, navadni l pa da v takih slučajih redno prehaja v u (w). Enkrat sem že bil omenil (Lj. zv. XXXIII 312) še do zdaj nerazjasnjeno alternativo, ali vpliva vokal na predstoječi konsonant, ali pa konsonant na nasledujoči vokal. V našem primeru stojimo pred enako alternativo. Kako naj sklepamo, ali naprej ali nazaj, da bo prav? Če začnemo z zamolklim deblom „stvolb“, mu mora slediti sufiks „-ov“ v neomehčani obliki, da dobimo votlodoneči „stvolov“, ne pa *stvoljev. Pred temnim vokalom o se mora debeli l premeniti na v, tedaj bi dobili iz stvolov ne-

blagoglasni stvovov, ki bi se per haplologijam dal še skrajšati v stvov. — Sufiks „-ov“ je ugotovljen za vsak slučaj, da se nam torej niti ni treba sklicevati na programsko razpravo v gimnazijskih izvestjih Celovških (1882), ki jasno pravi: „Die Ableitungssilbe für das Possessivadjektiv lautet ausnahmslos nur -ov, -ova, -ovo; die erweichte Form auf „-ev“ kennt der Rosentaler Dialekt nicht“. — Do palataljnega l^a v besedi „stvol“ ne moremo priti, podlaga „cvilj“ pa nas pripelje le do osebnega, nikakor pa ne do krajnega imena. Nastane tedaj težavno vprašanje, ali bi ne bilo na noben način mogoče dobiti zadostnega razloga za vzdržanje nepalataljnega l^a v besedi „stvol“ pred temnim vokalom o. Jaz bi sodil, da bi bilo morda dobiti nekoliko razloga za to vzdržanje v izbegavanju pretiranega kopičenja istih glasov, oziroma v teženju za potrebno dissimilacijo. Če bi v besedi „stvolovec“ še ta trdi l med dvema v velarizirali, dobili bi neblagoglasno obliko „stvolovec“, da se pa temu izognemo, opustimo to v koroščini baje(?) sicer običajno velarizacijo med dvema sosednima v. — Za moje uho vsaj je cevovati (küssen) žavovati (trauern) i. t. d. prav neblagoglasno, med delovati (wirken), velarizirano „devovati“ in med devovati (virginem esse) bi pa sploh potem ne bilo razločka. — Stvar je pač premisleka vredna. — Stari Pernuš iz Lesec, ki ga je g. Fr. Ramovš v Arh. f. slav. Phil. XXXV, 336 navedel za pričo nedoslednosti, je menda imel precej smisla za blagoglasje ter je pač naravno slutil, da mu bolj kaže reči „ruguvalo“, nego „rogovivo“, dasiravno visoka gorenjščina sicer dobro pozna velarizacijo l^a pred temnimi vokali. Ker moramo vsaki prikazni iskati vzroka, vprašamo se seveda tudi tu, zakaj bi bila velarizacija izostala. Meni se zdi, da je vzrok v predstojećem zlogu „vi“, ki ima že svoj v, drugega vzroka ne znam pogoditi. — Na zgoraj navedenem mestu Archiva mi je gosp. Fr. Ramovš lepo dokazal, da oblika „gvale“ namesto „glave“ ne obsega nobene metateze ali izprememitve med l in v, kakor sem mimogrede v svojem članku v Archiv für slav. Philologie XXXIV, 625 pomotoma trdil, pa da bi se bil moral točno in dosledno držati pravega nadpisa dotičnega članka „Ersatz des v durch „l“, češ ker se taka zamemba lahko izvrši tudi v takih besedah, ki ne obsegajo l in v vspored, ki prvotno nimajo nobenega l^a ampak samo v, ki se je pa potem izpremenil v l (n. pr.: cerkle, brittle, mrtli, bukle, breskle i. t. d.), da je torej tu mogoče govoriti le o analogiji, a ne o metatezi. Da so ravnokar navedene oblike „brittle, bukle“ analogije po „gvava, gva/e“, kakor uči Miklosich (I, 338), temu bi tudi jaz ne oporekal,

ker sploh temu izjemnemu pojavu ne znam najti drugega razloga. Toda če je drugo analogija po prvem, ne more ob enem biti tudi prvo analogija po drugem; patvorba je analogija po pratvorbi in pratvorba služi patvorbi samo za vzgled ter jej ni analogija, kakor tudi pri podobnosti med sinom in očetom ne porečemo, da je oče sinu podoben, pač pa da je sin očetu. Če si torej „bukle, cerkle“ (namesto: bukve, cerkve) razlagam z analogijo po „gvava, gvale“, se moram vprašati, kako naj pa razlagam vzgledno obliko „gvale“ sámo, vsaj mora ta tudi imeti kak razlog v sebi. Jaz iščem razloga v besedi sami brez ozirov na analogije ter si mislim, da skuša jezik obdržati povsod neko ravnotežje, pa da če tukaj nekaj izgubi, da čuti potrebo ta izgubitek drugod nadomestiti in izpopolniti. Če je torej v besedi „glava“ z velariziranjem l^a pred trdim vokalom prišlo nekaj v izgubo, je jezik takoj pripravljen to izgubo nekako nadomestiti in izravnati z uvedbo l^a v drugem zlogu pred mehкими samoglasniki (gvale, gvali). V tem, da se ta anomalni l pokaže samo pred mehкими samoglasniki je pa seveda nekaj navidezne analogije z onimi samostavniki, ki imajo že prvotno v drugem zlogu svoj l, ki ga pa pred trdimi samoglasniki velarizirajo n. pr. skava, živa, metva (namesto skala, žila, metla), pred mehкими samoglasniki ga pa nespremenjenega ohranijo n. pr. skale, žile, metle. — Da je v oblikah „gvale, gvali“ prav sama gola analogija, bi jaz vendar ne trdil. Iz „je posvava“ (sie hat geschickt) se kajpada ne dá sklepati, da smo kedaj imeli „so posvavi“ (sie haben geschickt), ampak le „so posvali“. Pa tudi iz „gvava“ mislim, da ne moremo sklepati, da bi bili kedaj imeli „na gvav“, ki bi se bilo še le po „na skali“ premenilo v „na gval“. — Če sta velarizirani l in pa prvotni v tako enaka, da jih moramo zamenjavati in da dobimo po „skava, skale“ tudi „gvava, gvale“, potem ne vem, kako bomo izhajali. Če slišim „sviva“, vem, da more to biti le „svila“ (Seide), nikdar pa ne „sliva“ (Pflaume), iz „gvava“ samoobsebi pa ne bi mogel sklepati, ali je to iz „glava“, ali iz „gvala“, ali pa iz „glala“, kakor „posvava“ iz „poslala“. So pač križi z metatezo in analogijo. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. — Če bi v „slava“ in „hvala“ l velarizirali, bi dobili „svava“ in „hvava“; če sta tu oba v prav enaka, da jih moramo zamenjavati, tedaj zahteva lahko tudi ena analogija „svala“, a druga „hlava“. Včasih bi bilo menda treba še kakih drugih še ne dognanih razlogov, s samo golo analogijo še ni vse opravljeno. Ko bi mi vse razloge znali! Meni se zdi, da Maretić (§ 44, c — str. 38) prav po pravici, toda zaman vprašuje:

„Za što je negdašnje svoboda promijenjeno u sloboda?“ Da zaradi analogije z začetkom besed: sloga, sloj, slok, slon, slop, slovo itd., tega pač ne moremo reči, kakor bi tudi o obliki svoboda, če se *svobъ res pridružuje refleksivnemu svojilniku „svoj“, ne mogli reči, da se tako glasi zaradi analogije z besedami: svod, svojat, svora, hrv. svota (vsota, Summe) i. t. d. Z analogijo še ni vse pojasnjeno, želimo si točnejših razlogov. Če n. pr. vzamem besedo „žlica“ (stsl. *лѣжица*), menda pač ne bom mogel reči, da stoji zaradi analogije po začetku besed: žlabra, žleb, žleza, žlindra i. t. d., jaz rajši porečem, da se je izvršila metateza zato, ker se l s sledečim ž ne dá gladko izgovoriti, pač pa ž s sledečim l (Primeri krajno ime Glamoč iz glama [srebro pomešano z zlatom] in to iz (ama)*lgama. — Arch. f. slav. Phil. XXXV, 623). — Glota t. j. izmetek pri žitu, ljuljka, kokolj in drug plevel med žitnim zrnjem, je menda nastala iz „lgota“ (*лѣгота*, levitas), ker drobnejša od klenega zrnja rada smukne skozi rešeto, ali ker pri vejanju lažja od žita ne dospe in ne doleti nasprotnega kota v skednju, ampak prej opeša in bliže vejavca pade na skednjena tla. — Metateza se ni izvršila zaradi analogije s pričetkom besed: globa, globok, glodati, glog, glometi i. t. d., ampak zaradi lažje izrekljivosti. — — Tukaj navedene besede pa svoj l pred trdim samoglasnikom seveda velarizirajo ter velarizirane popolnoma ali vsaj domala izgube, torej: gvobok, gobok in gvodati, godati (nagen) i. t. d. — Pri Pleteršniku (II, 749) najdemo vatlica = latvica; toda tega izraza „vatlica“ ne bomo razlagali za analogijo po „deklica“ (pravzaprav „detlica, Mädchen), „preklica“ (pravzaprav *pretlica, Stänglein), „kotlica“ (Tümpelchen), metlica (Besenchen) i. t. d. Rajši porečemo, da je „vatlica“ po prosti metatezi nastala iz „latvica“, kvečemu če še dostavimo, da je nemško ime Weitling morda to metatezo nekoliko pospešilo (Weitling ali Weidling je skleda ob zgornjem robu dosti obširnejša nego na dnu).

Toliko o metatezi, oziroma analogiji (?) z opombo, da bi jaz oblike: „gvale, vokli, Lavtar“ vendar še vedno smatral za metateze iz „glave, lokvi, Valtar“, dasiravno ne morem striktno dokazati razvoja, kako se je ta metateza ali polagoma razvila ali je naenkrat nastala. — — Da navedemo naposled še eno „gvale“ spominjajočo obliko med krajnimi imeni, ki pa ima metatezo od te docela različno, hočemo napraviti precejšen ovinek, da pridemo do Gvalič. —

Kraji, ki so od glavnih prometnih prog nekoliko v stran oddaljeni, so koti (Winkel) in zakotja, pa strane in stranske vasi; prebivavci so pa kotarji, kotniki in zakotniki. Na voglu vasi nast-

njen kmet je Voglar. V Nakelski vasi je tudi hiša pri Voglarju, kjer je bil rojen znameniti Gregor Voglar, zasebni zdravnik in zaupnik ruskega carja Petra Velikega, ki si je po običaju tistih časov svoje ime polatinil v Carbonarius (Köhler, Kohlenbrenner, t. j. tisti, ki oglje kuha na kopišču), češ da njegovo ime izhaja od „vogel“ (жгль, carbo). Ker pa imamo v slovenščini poleg tega tudi še drugi „vogel“ (жгль, angulus, die Ecke), tedaj si je, da bi zadostil obema podstavama, izbral pridevek „von Wiesenegg“, češ ker njegova rojstna hiša stoji na voglu vasi, kjer se začno potem vaški travniki. Po krajnem imenu „vogel“ (Eck, Winkel) je posneto stanovniško ime „vogljan“ (angularius, Egger, Winkler); in to stanovniško ime v množini („vogljani“) zopet lahko nadomestuje pravo krajno ime. Tako stanovniško ime, ki služi za krajno, je ime v Kranjskem okraju ležeče vasi Voglje (Winklern). Da je ta razlaga „Voglje = Vogljane“ iz sing. „Vogljanin“ prava, dokazuje vže nemško ime, ki je pravi lokalni dativ množine od stanovniškega imena Winkler (der im Winkel angesiedelte), dokazuje pa tudi slovenski genitiv na vprašanje „od kod?“ — iz Vogljan, kakor iz Cerkljan, iz Dupljan, iz Dvorjan, iz Žejan i. t. d. — O teh tvorbah stanovniških imen s priponko „-jan“, ki služijo v množini zopet kot krajna imena, je bilo že ponovoma govorjeno. Primeri: Žeje (Izv. muz. dr. XVIII, 89), Trnovlje in Cerklje (Carniola n. v. I, 76), Ljubljana (Ljub. zv. XXVIII, 243 in 310) pa Metljane (Lj. zv. XXIX, 42) i. t. d.

Nebroj nemških naselbin z imenom Winkel in Winklern po Koroškem in Štajarskem, ki so brez slovenskega imena, nas seveda ne briga dalje, pač pa si hočemo ogledati različne „Voglje“ na Koroškem, ki so prav enako kakor Voglje pri Kranju prava stanovniška imena v množini, izvedena iz singulara „vogljan“ (vgljanin, Winkler, ki se je v voglu ali kotu nastanil) in ki se imajo pisati pravilno s palatalnim *l^{om}* (lj), dasiravno jih Gemeindelexikon dosledno navaja v obliki „Vogle“. — Imamo pa Voglje v občini Doberla ves, tu vidimo, da spremlja naše krajno ime debela napaka v nemškem prevodu „Kohldorf“. — Druge Voglje imamo v občini Važenberg v Velikovškem okraju, tu opazimo poleg našega krajnega imena popolnoma pravilno nemško obliko Winklern. — Tretje Voglje srečamo v občini Migarje v Celovškem okraju, pri teh se je pa Nemec v obliki Woglach skratka poslužil kar slovenskega množinskega lokala „Vogljah“ iz *Vogljanih (= Winklern). Poleg imena „Voglje“ pa nahajamo na Koroškem tudi „Vogliče“, prav tako tudi stanovniško ime v množini, samo da je izvedeno iz deminutivnega krajnega

imena *voglec, *voglik, *voglič (Winkelchen), torej vogličan (хвѣтчанецъ). — Alfabetni imenik koroškega Gemeindelexikona iz leta 1905 navaja na 170. strani, da se nahajajo Vogliče na 94. strani. Sicer na navedeni 94. strani imena Vogliče zastoj iščeš v slovenski obliki, prav lahko se pa dá sklepati, da se ima ujemati s krajem Winklern v občini Einöde v Beljaškem okraju, ki je na tisti strani zabeležen. Čudna prikazen res, da nam je alfabetni imenik slovensko ime še ohranil, pregled Beljaškega sodnega okraja po občinah je pa že ime Vogliče zamolčal in ima med dvanajstimi občinami sploh samo štiri, ki poleg nemških imen navajajo tudi slovenska, namreč občine: Bekštanj, Marija na Zili, Beljak in Vernberg. — Da je na 94. strani ravno Winklern smatrati za Vogliče, nam pa dokazujeta imeni: Spodnje vogliče (Unterwinklern) v občini Vrba in pa Zgornje vogliče (Oberwinklern) v občini Kostanje, oboje v Rožaškem sodnem okraju. Da pa ime Vogliče izvajam iz deminuirane krajnega imena „voglič“ (Winkelchen, angellus), da ga ne vsporejam z oblikami Ljubljčan, Zagrebčan i. t. d., ki so podaljšana stanovniška imena iz krajših tudi stanovniških imen Ljubljanec, Zagrebec i. t. d., k temu me je napotil pomislek, da prosto krajno ime moškega spola s sufiksom „-ec“ le deminuiram, kajti „holm, hrib, gozd“ dá s sufiksom „-ec“ le manjšalnico „holmec, hribec, gozdec“, stanovniško ime se pa glasi: „holmovec“ hribovec“ i. t. d. Prav tako mislim, da bi tudi „voglec“ bil le majhen vogel (angellus), voglovec pa vogljan ali voglar, t. j. nastanjenec na voglu (angularius). Primerimo stanovniška krajna imena: Humče (Guntschach) v občini Žihpolje — in Humče (Humtschach) v občini Doberla ves, ki jih nikakor ni izvajati iz krajnega imena holm (hum) preko stanovniškega imena *holmec, kajti tako stanovniško ime bi se moralo glasiti le holmovec, — ampak izvajati jih je le iz deminuirane krajnega imena holmec (humec, Hügelchen). Potemtakem so Humče le nastanjenci na Holmcu, kajti na Holmu ali Humu bi bili humljani (Humlje) iz singularnega хумлянинъ. — Sicer so pa stanovniška imena s sufiksom „-jan“ podaljšana iz stanovniških imen na „-ec“ novejšje tvorbe, ki pri Humčah sploh ne morejo priti v poštev. Humliče (Gumisch) pri Zagorju v občini Migarje in Humliže (Gumisch) v občini Grabštanj, oboje v Celovškem okraju, štejem tudi v isto vrsto, dasiravno mi razlaga iz Holmče napravlja nekaj preglavice. Prvotni l v besedi „holmec“ (colliculus) je po velarizaciji že davno izginil, to se razvidi tudi iz nemškega imena „Gumisch“ (ne Gulmisch, pa tudi ne Gumlish). — Isto vidimo pri imenu Hómeč

ali Hmèc (хмѣць) med Domžalami in Kamnikom, da je velarizirani l popolnoma izginil. Vendar se zdi, da je jezik dostikrat tisto, kar mu je z velarizacijo l^a šlo v izgubo, začel nekako pogrešati pa da je poskušal izgubo z nekim anomalnim vrinkom nadomestiti. Tako so menda nastale iz imena Humče (Holmče) pozneje Humliče. Prav isto opazujemo tudi pri Homeličah (Homelitschach). Homeliče so kakor Goriče (Goritschach) in Dule (Dullach) v občini Žitara ves v Doberloveškem okraju na Koroškem in so to seveda stanovniška imena v množini iz singulara Holmčan, Goričan, Doljan od pravih krajnih imen: holmec, gorica, dol. —

Vrnimo se od Holmčan ali Humličan nazaj k Vogličam ali Vogličanih. Poleg zgoraj navedenih Vogličan (Winklern) imamo namreč v občini Poreče (Pörschach am See) v Celovškem okraju še en kraj z nemškim imenom Winklern, a s slovenskim Gvaliče. Ali kdo le količkaj dvomi, da so Gvaliče prav isto, kar Vogliče? Jaz mislim, da nas nemško ime Winklern oprosti vsakega dvoma, pa da lahko verjamemo, da je „vogl“ izprevržen na „gvol“, oziroma „gval“, da je ta „gvol“ nekaka metateza iz „vogl“. Metateze „sva“ (= vsa, omnis) ali „vodje“ (= ovdje, tukaj) i. t. d. imajo svoj razlog v lažji izrekljivosti, „gvale“ namesto „glave“ je pa menda le posledica velarizacije v prvem zlogu. Z analogijo pa ne kaže biti takoj pri roki (Primeri Maretić, Gramatika § 46.).

Fran Albrecht: X

O, žetev!...

Na kamen sejali smo svojo mladost,
v vetrove razsipali smeh in bridkost,
živeli smo — nismo živeli!

S telesi smo svojimi svet preorali
in z lastno krvjo smo ga zdaj posejali —
o, žetev bodočih let!

Št. 3. republične VIII. gimnazije, 1909
prof. Marko Pirmatov
vojini Fournier, osm.
 16. 7. 1909 na Okroglen

Ksaver Meško:

Sin.

Slika iz težkih časov.

III.

Tedaj se je pričelo za Jurija Povodna tisto novo življenje, življenje povsem različno od enostavnega, vsakdanjega dotedanjega življenja, življenje polno nemira in skrbi, polno težkega pričakovanja in temnega strahu — življenje, ki je, samo vrženo od višje moči in tira, vrglo naposled iz tira tudi dušo starčevo.

Takoj naslednje dni je opazila Marijanica prve izpremembe na stricu, zunanje izpremembe, ali kolikor so izpremembe v duši in v mišljenju odsevale v zunanjem delovanju in nehanju.

Pred vsem je opazila na stricu velik nemir in težko, nestrpno pričakovanje, da dobi od Petra kako sporočilo. Poprej se je za pošto malo brigal. Če je kdaj opazil skozi okno, da prihaja poštni pot gor po hribu, je menil skoro začudeno: „Ali pride k nam?“ Ako je kdaj prišlo kako pismo, je bilo navadno od Petra. Res se je razveselil vsakega. A da bi posebno težko pričakoval ta pisma, ali da bi ga katero naravnost razburilo, ga vznemirilo za dalje časa, Marijanica ni opazila. Morda je tisti dan, dan na vrh še morda, malo več govoril o sinu. Včasih niti tega ne. Nasprotno! Ako je Peter omenil kaj o bolezni — doteknil se je tega, če se vobče je, le mimogrede, kakor bi ne bilo nič važnega — je bil oče naslednje dni le tiši. Videlo se je, da misli na sina, da se boji zanj, da ga skrb za nj hudo teži; a tožil ni. Marijanica, ki je dobro čutila, kako z vso dušo ljubi sina, in da ona ob tej ljubezni skoro povsem izginja, je tudi molčala. Kaj naj bi govorila? Tolažila? Ni znala in ni upala. Tožila? O svoji boli ali o njegovi? Stric ji svoje ni razodel; sama pa je čutila svojo osamelost in trpko usodo ob takih urah in dnevih še težje. Nikogar ni bilo na svetu, ki bi njo tako ljubil, za njo tako trepetal.

Edino ta malenkostni pomen je imela pošta v njenem življenju do sedaj, nič več.

A zdaj je hipoma postala za strica važna kakor življenje samo in kakor zveličanje. Vedel je: Nekega dne mu morda prinese novico o ugaslem mladem, najdražjem življenju. In kaj je potem njegovo življenje? A zdaj upa še dobrih novic od sina. Vsak dan bi mu lahko pisal. Kaj ne piše? Kaj odlaša? Kaj dela?

Tako je pričakoval sla dan na dan z napeto nestrpnostjo. Večkrat je že zjutraj, komaj da sta vstala, omenil proti Marijanici: „Danes pa menda vendar kaj pride!“ V petek, zadnji dan julija, je res zavil poštni sel gor na hrib. Prinesel je razglednico iz Ptuja na Štajerskem. „Tukaj stavimo zdaj moste. Prihodnji teden pa menda od-
rinemo, pravijo. Ne ve pa nihče ničesar gotovega. Pozdrave!“

Vse popoldne je starec preobračal kartico. Sešil tisto popoldne ni toliko, da bi si zaslužil slan krop.

Potem pa se je spet ponavljalo: „Danes pa morda vendar kaj pride!“ Marijanica je jasno čutila, kako da so vse misli stričeve neprestano pri Petru, kaho ga s tesnim strahom vedno išče po tistih tujih krajih, kjer sedaj biva. Da bi ga vsaj malo pomirila, ga potolažila in mu poživila nemirno upanje, je vsakikrat pritrdila: „Tudi jaz mislim, da danes mora priti.“ Sama je čutila: Miloščina, borna miloščina so te prazne besede. A kaj, ko več ni mogla dati, ko pomagati ni mogla.

Proti deveti uri, ko se je sel, ako je bil zelo nagel, pokazal spodaj na cesti proti cerkvi in vasi, je starec postajal že nestrpen. Vsak hip je pogledal skozi okno, vstal, se naslonil ob polico, kakor bi upal, da tako prej in bolj gotovo zagleda zaželenega pota. Večkrat je vznemirjen povpraševal: „Marijanica, ali si ga morda ti že videla? — Ne? Kje vendar stoji? Sedi najbrž spet kje v gostilnici!“ Kadar sta ga zagledala, ko je zavil po cesti proti vasi, si je oddehnil: „No, vendar enkrat. Leze kakor polž! Ne mudi se temu možu nikoli!“ Zdaj ni mogel dočakati, da pride iz vasi. „Če bi šel k vsaki hiši, bi bil vendar že moral obhoditi vso vas! Gotovo je našel spet znance v krčmi in sedi pri njih. Kakšen red pa je to, za Boga? Za kaj pa dobiva plačo? Da po krčmah poseda?“

Ko sta ga zagledala, da je zavil iz vasi prek po polju, starec ni več zdržal v sobi. Vrgel je šivanje hlastno na mizo, če ga ni bil odložil v nemiru in v pričakovanju že prej, in je naglo šel iz sobe, da zunaj počaka.

„Danes pa vendar kaj bo?“

223 A če je sel s svojim počasnim, malomarnim korakom zavil pod hribom kar dol proti Dolinčicam, ne da bi se bi najmanj zmenil za te tri kočje na hribu, je starca streslo.

„Nič? Kako vendar to? Pa se mi je nocoj še sanjalo!“

Sključen, kakor bi ga bodlo v prsih, in bi ga vlekla bolečina v dve gube, se je vrnil v sobo. Sedel je na svoj stari stol, prijel s tresočo roko šivanje in se sklonil globoko nad delo.

A tudi delo mu ni šlo izpod rok, kar je Marijanico ne malo skrbelo. Poprej je delal z veseljem in z veliko vnemo. Res, šival ni bogve kako lepo, velikomestno in po najnovejših modah; a ker je bil v primeri z mestnimi mojstri po ceni, mu dela ni lahko zmanjkalo. Če pa mu ga kdaj je, ga je dobil tudi iz mesta, od trgovcev, ki so prodajali izgotovljeno obleko. Tako v zadregi ni bil nikoli. In na to je gledal: Do časa, do katerega je komu obljubil, je naredil. Izjeme so bile zelo redke.

A zdaj po oni slednjejuljski nedelji je kar naenkrat onemogel v svoji skrbni, vestni delavnosti. Kakor bi mu bili nenadni, novi dogodki, ki so posegli tudi v njegovo življenje, po njegovem srcu, strli vso moč, mu zagrenili vse veselje do dela. Pač je pričel zjutraj, kakor nekdanj. A vsak hip so mu roke omahnile. Zakaj misli očitno, niso bile pri delu, temveč so blodile daleč po svetu. Hodile so po tujih, daljnih, neznanih potih in so z bolno skrbjo iskale sina. Ker misli niso bile pri delu, tudi v rokah ni bilo moči, veselja in spretnosti. In vstajal je vsak hip, kakor bi mu notranji nemir ne pustil pokojno sedeti in delati, kot v prejšnjih časih.

Ob sobotah so ljudje prihajali po obleko.

„Malo še potrpi!“ je prosil v zadregi. „Ta teden res nisem mogel; prihodnje dni gotovo!“

Opravičeval se je kakor otrok, ki se je pregrešil. Ne le Marijanica, vsak je čutil in videl, da ga je pred samim seboj sram, in da ga vse to novo, poprej neznano, hudo teži.

Čudna izprememba se je izvršila z njim tudi glede vojaštva. Poprej se je malo menil zanje. Ko so šle in jezdile poprej včasih po cesti pod hribom dolge vrste na vaje, je komaj pogledal od dela. Če je Marijanica gledala z zanimanjem, je pomislil nekako pomilovalno: „Je pač še otrok!“ Če je gledala z zanimanjem Franca, rajna žena, se je celo razjezil: „Kaj le imaš od tega zijanja? Ali še nikoli nisi videla ljudi?“

Sam ni služil pri vojaki, zato so mu bili tem bolj tuji. Ko je Peter ostal, se je jezil na gosposko, da ubogim ljudem deco krade. Ako mu je Peter kdaj kaj pisal o vojaških zadevah, ali mu je na dopustu pripovedoval o raznih dogodkih, o težavah in radostih vojaškega življenja, ali je, ko je že odslužil, omenil kdaj to, ono izza vojaških let, je poslušal in si zapomnil le, ker je bilo v zvezi z njegovim sinom, sicer bi komaj poslušal. Včasih se je naravnost srdil na vojaško službo, češ: „Tam si je Peter nakopal bolezen“.

A zdaj je nenadoma oživel v njem nenavadno zanimanje za vojaščino.

Takoj tisti teden po mobilizaciji, prve dni po napovedi vojske, je sicer dovolj pokojna okolica vsa oživila. V vseh vaseh naokoli se je nastanilo vojaštvo. V vseh boljših hišah polno častnikov; skednji polni moštva; v kolarnicah in listnjakih so bili privezani konji, ker v hlevih ni bilo dovolj prostora. Na vse zgodaj, komaj da se je za silo razpršila noč, in je dan šele od daleč prihajal čez gore, so že jezdili na konjih in mulah gor proti gozdom, na vaje. In Juri bi si očital, ako bi jih zamudil in jih ne bi videl, ko jezdijo.

Popoldne, ko so oskrbeli konje in so poležavali v senci okoli hiš, je šel včasih dol v vas. Tako tiho in previdno se je izmuznil iz hiše, da ga Marijanica navadno niti opazila ni, kdaj da je odhajal. Imela je ves čas, kar ni kuhala, opravka v hlevu s kravo in kozo, v malem vrtu ali na njivi za hišo. Kak dan ga je zagledala šele, ko je šel že dol po hribu, ali je bil že spodaj na cesti.

Ni pa videla, kako se je v vasi, ob cerkvi kak dan, drugi dan v Dolinčicah, počasi, napol boječe, napol prijateljskoprijazno približal vojakom. In ni slišala, kako je prišel: „Tudi moj sin je zraven! Tukaj, kartica, ki mi jo je pisal v nedeljo. Iz Tirolskega se je peljal naravnost v Gradec. Še oglasiti se ni mogel doma. Vedel sem: Če cesar kliče, moj Peter stori svoje!“

„Ta bo še stotnik!“ se je šalil mlad fant, z obrazom kakor dekle.

„Tukaj, to kartico mi je pisal iz Ptuja. Na Štajerskem je to. Ne vem, če veste, kje ravno.“

„Kaj ne bom vedel!“ je ugovarjal isti fant. „Ko pa sem tam doma.“

„O, tam si doma!“ se je razveselil starec. „Glej, mostove delajo tam.“

„Lahko. Donava teče tam mimo!“ se je šalil fant dalje. Nekaj tovarišev se je smejala, drugi so mirili: „Tiho bodi, Petek!“

A starec je ostal resen.

„Pa nič ne veste nobeden o njem? Za Petra Povodna se piše.“ Ne, niso vedeli.

„Pionirji se vadijo in imajo svoja dela na rekah, a mi smo gorska baterija, saj vidite.“

„Pri pionirjih je!“ se je zavzel eden iz gruč. „Ti so že v ognju. Na Savi proti Srbom. Bož, če že ni padel!“

A ko so pametnejši in plemenitejši videli, kako se je starec ob taki novici ustrašil, so tolažili.

„Ne verujte, oče! Za pionirje je najmanj nevarnosti. Ti stavijo samo mostove.“

„Še pušk nimajo!“ je pripomnil veseljak Petek, a tiše nego poprej. Mnogi so se spet smejali. Starec pa je gledal začuden.

Vračal se je na hrib nepotolažen, v skrbah. Med ljudmi se je kazal pogumnega. Hvalil je sina, da že stori svojo dolžnost za cesarja in za domovinu. In najsi bi moral pasti — o, za Petra se ni treba hati! A ko je bil sam, se mu je izkadila ta samozavest brže, kot alkohol iz pijanca.

Ob večerih je igrala v mestu godba. Jasno se je slišala vun v tiho okolico. Celo posamezni vzkliki in klici navdušenih množic so se razlegali gor do bajte na hribu.

Tedaj je sedel Juri k odprtemu oknu. Molče je poslušal in razmišljal.

Marijanica je navadno že zaspala, preden je vstal. Ali pa je slišala v polsnu, kakor od daleč, kako je polglasno, bolestno vzdihnil, vstal, stopal tiho čez sobo in se polagoma slačil ob svoji postelji pri drugi steni . . .

Čez dobrih štirinajst dni je vojaštvo odhajalo.

Ko so v lepem, solnčnem avgustovskem jutru stali v dolgi vrsti po cesti skozi vso vas in še pred vasjo prek do klanca, vsi ovenčani, tudi konji opleteni z venci, okrašeni s cvetjem, privezanim v grive, na sedla, v repe, celo na ušesa, se je motal Juri ob njih in med njimi in je tu tam poskusil poizvedeti: „Kam? — Kam?“ A odgovor je bil vedno isti:

„Nihče ne ve! — Kamor nas pač zapeljejo! — Nad sovražnika!“

Že so odjezdili med glasnim trobentanjem dol po klanecu, a Juri je še stal ob cesti in strmel za njimi.

„Morda gre danes tudi moj Peter!“ —

Tri dni pozneje je zavil poštni sel spet gor po hribu.

„Za Vas!“

Skozi okno je podal kartico Marijanici.

In Marijanica je brala:

„Odhajamo. V Galicijo proti Rusom. Če bi mi pisali, pišite: Vojna pošta 65. Moje ime in to, pa me že najde, če bom še pri življenju. Kako bo, ve le Bog. Molita z Marijanico zame. Vaš hvalni sin Peter. — Z Bogom, oče! Z Bogom, Marijanica!“

Tiho je postalo v sobi.

Marijanica nekaj hipov ni upala pogledati strica. A nenadoma je zaslišala čuden, skoro nenaraven glas tik sebe. Vztrepetala je,

pogledala naglo strica. Tedaj je videla, česar ni videla na njem do tedaj še nikoli, niti ob smrti in pogrebu sestre, njene matere: debele solze so se mu sipale po bolešno spačenih licih . . .

IV.

Od tedaj sta oba pričakovala dan na dan novega sporočila od Petra, oba težko in z nemirom.

Marijanica je videla, kako drži strica zdaj edino to pričakovanje pokonci, kako mu daje moči edino upanje: „Danes pride pismo! Jutri pride gotovo, ker danes ni ničesar bilo!“

Zjutraj je stric, dasi je bil sicer zelo molčeč, večkrat omenil: „Danes pa vendar mora priti! Če bi nesel kdo pošto peš iz Galicije, bi moral biti z njo tukaj! Galicija vendar ni v Ameriki. In še od tam!“ —

219 A ko je poštni pot šel brezskrbno dol proti Dolinčicam, je starec kar zlezal skupaj, kakor mož iz cunj, če mu odmakneš oporo.

Delal je malo, ob jutrih še, od devetih že ni mogel zaradi nemira in pričakovanja. Ko je šel sel mimo kdaj ob desetih, proti enajstim, ni mogel več, od boli, ker ga je spet varalo upanje, od strahu ne: „Kaj pač je s Petrom?“

Lotil pa se je sedaj drugega opravka: Časnike je prebiral. Tiskani papir, ki ga poprej nikoli ni posebno porajtal in ni čutil potrebe po njem, je prišel zdaj pri njem v veljavo in v čast.

Nekega večera mu je dal sosed Lavtižar mimogrede majhen nemški list s slikami. Boji so bili naslikani v njem, krvavi prizori: padli vojaki, junaki, ki so se posebno odlikovali. Od tedaj je dal Marijanici, ki je nesla vsako jutro mleko v mesto, redno vsak dan šest vinarjev, da je kupila list. Ko ga je prinesla, ga je naglo razrezal in obračal z drhtečo roko liste. Oči so mu nemirno begale po straneh, v strahu, da mu pogleda z naslednje strani naproti obraz njegovega Petra, z malim križcem spodaj in s suhoparnim pripiskom: „Padel na severnem bojišču.“ Šele ko je pregledal slike, in ni bilo Petra med njimi, se je lotil branja. Nemščino je sicer tolkel še precej, a z branjem mu je šlo slabše. Večkrat je poklical Marijanico na pomoč, naj mu razjasni kako mesto. Včasih sta oba ugibala in ugibala in vendar ne uganila. Naposled je odločil stric mrmravo: „Naj bo, kakor hoče! Peter, se mi zdi, tako ni bil pri tem.“ —

Dnevi so odtekali kakor voda spodaj v reki; odtekali so tedni, a pisma od nikoder. Tako je vsak dan nekoliko odkrušil od star-

čevega upanja, kakor odkruši čas vsak dan, drobce zidu razpadajočega gradu. In vsak dan je odkrušil nekoliko starčevih moči.

Marijanico je vselej v srce zbolelo, ko ga je pogledala in je videla, kako se mu poprej navzlic šestinšestdesetim šele z malo belimi nitkami prepreženi lasje z vsakim dnem bolj bele, kako hujša od dne do dne, kako ga je srčna boleost vsega sključila in strla.

Jedel skoro ničesar ni. Prigovarjati mu je morala kakor malemu otroku, naravnost siliti ga. Šele, ko se je naredila užaljeno, češ: „Že vidim, da grozno slabo kuham, ker ničesar ne marate,“ se je lotil z vnemo. Videlo se je, da je ne bi rad žalil. A navzlic dobri volji je kmalu omagal.

„Saj nisem lačen, Marijanica. Ne smeš misliti, da bi bilo slabo. A ko pa ne morem.“

Govoril ji je blago, proseče. Ko je videla, kako je dober z njo navzlic vsemu trpljenju, ji je bilo še huje.

Zbudila se je kdaj ponoči in je zagledala strica, kako sedi na postelji in naslanja glavo v roke. — „Ubogi stric!“ — V drugih nočeh spet je videla in slišala, kako hodi poloblečen gor in dol po sobi, se grabi z rokama za glavo, pridušeno vzdihuje. — „Še zbole, siromak! Saj nič ne spijo!“ — Zdelo se je, da je povsem pozabil na njo. Da ga ne bi motila, se ni genila, a zaspati ni mogla. Kakor kamen ji je leglo na srce, kakor kamen ji je ležalo na prsih. Vroče ji je postajalo v prsih pod tem bremenom. Kakor bi jo kdo znotraj počasi polival z vročo vodo, se ji je dvigalo gor proti vratu, v grlo, v usta. Posilil jo je hropeč kašelj. Okrenila se je proti steni, zvila se skoro v klopko, da bi se tako obranila kašlja.

Tedaj je starec naglo in tiho počenil na posteljo. Ni se zgenil, ni glasno zadihal, tako se je potuhnil v strahu, da ga opazi.

V mnogih nočeh ga je slišala, kako moli polglasno, s stisnjenim, nalahko drhtečim glasom. Ko se je zjutraj zbudila, ga je videla malone vsako jutro že klečečega pred sliko Lurške Matere božje. V rokah mu je škrebetal molek.

Neko septembersko noč jo je zdramil bolesten jok. Stric je sedel v nočni obleki ob oknu, se naslanjal na polico in je glasno ihtel.

Drugo jutro je stopila, ko se je vračala iz mesta, k botru spodaj v Dolinčicah in mu je razodela in potožila žalost, ki hodi noč in dan po bajti pri Povodnu.

„Stric, pojdite vprašat na občino. Morda vedo tam kaj o Petru,“ je prigovarjala stricu, ko je prišla domov. Boter Lesjak ji je svetoval tako. Starec se je razveselil.

„Saj res! To bi bil že lahko storil. Takoj popoldne pojdem.“
Res je po kosilu šel.

„Zaradi Petra sem prišel vprašat, gospod župan. Mesec dni že ni pisanja od njega, in vendar je poprej večkrat pisal. O, je dober fant! Rad me je imel.“

„Zaradi Petra? Kaj pa naj jaz z njim?“

„Če bi vedeli vi kaj o njem, gospod župan.“

A župan je bil kričač in surovež. Čast mu je zmešala še ono malo pameti, kar sta mu je pustila vino in žganje. Pil je vsak dan od ranega jutra. Ponosen na svojo čast in oblast, razdražen po pitju, je vpil ves dan in nad vsakim, ki mu je prišel na pot. Navrh krojača ni maral, ker je redno volil s stranko malih posestnikov, s stranko beračev, kakor jih je nazival v svoji mogočnosti.

Zato je vzrojl:

„Jaz naj vem? Ali sem jaz vseveden? Sem mar jaz Bog? Ko jim huda prede, je gospod župan vsem dober, sicer pa rovajo proti njemu.“

„Gospod župan, mislil sem le, če bi prišlo na vas kako pisanje o njem. Peter služi cesarja! Zato, mislim, smem vprašati.“

„Nič ni prišlo. Bi ti bil že poslal!“ — je za spoznanje vljudneje izjavil župan, ko je starec omenil cesarja, dasi se mu je lice, rdeče kakor petelinov greben, še bolj zalilo s krvjo. — „Pojdi na glavarstvo, morda tam kaj vedo.“ —

„Hvala, gospod župan, takoj jutri pojdem.“

Res je šel takoj drugi dan.

Polno ljudstva se je trlo na hodnikih glavarstva. Čakal je malone dve uri, preden je mogel pred gospoda.

Uradnik je bil prijazen z njim.

„Nič glasu ne dobite? Sem še tudi ni nič prišlo. A lahko povprašamo na Dunaj pri „Rdečem križu.“

„Ko bi, gospod!“ je prosil Juri. „Jaz sem v pisanju slab. Pri takih rečeh se še manj spoznam.“

„Pa pridite čez kak teden spet.“

Prišel je čez teden.

„Ni še odgovora. Pridite čez teden spet.“

Prišel je.

„Odgovor smo dobili. A na Dunaju ne vedo ničesar o njem.“

„Morda bi smel o priliki spet povprašati?“

„Dobro, povprašajte!“

Prišel je vprašat enkrat, dvakrat, trikrat.

Tretjič je našel v pisarni samo mladega gospodiča. Ravno je pisal malo rdečkasto pismo, ki je dišalo tja do Jurija, ki je spoštljivo stal nekaj korakov strani od mize. Gospod je bil grozno slabe volje; in kakor je Juri takoj opazil, silno se mu je mudilo.

„Če kdaj pride kak glas, vam že naznanimo. Čemu toliko teh nepotrebnih potov sem? In nam delate le sitnosti, ko imamo tako dela čez glavo!“

Ni šel več vprašat, da jim ne dela sitnosti, ker imajo tako dela čez glavo. A tudi sporočita ni nikakega dobil od njih.

Tako je posedal doma pred hišo. Po ure in ure je gledal dol v paradiž, ki je prihajala vanj jesen in mu je jemala sveže zelene barve ter ga odevala in ovijala v rjave in rumene. Videl je, kako se selijo ptice, in je mislil: „Te se morda vrnejo, a moj Peter — ali se še vrne kdaj?“ Strmel je na daljno gorovje in je razmišljal: „Ko bi bil Peter še tam! In najsi ni bil tukaj, doma — vedel sem vendar, kje da je. A zdaj —“ Strmel je proti severu. „Morda leži kje tam, za silo zagreben na širnem polju, ki divjajo vsak čas bitke čezenj — kakor se bere o njih v časnikih. Morda počiva pozabljen kje v samotnem gozdu . . . Kdo ga je pokopal? . . . Ali mu je postavil kdo križ na grob? Nihče ni najbrž potočil solze zanj?“

Po suhem zarjavelem licu so se mu sipale goste solze.

Drugikrat ga je zaskrbelo za denar.

„Ali je pač kje shranil denar, preden je odšel? In kje? . . . Ničesar ni pisal o tem . . . Če ga je vzel s seboj? Pa se morda masti že kak kozak z njegovim premoženjem!“

V tihem srdu je stisnil pest. V mislih je zagrozil nevidnemu sovražniku, kakor bi ga hotel na smrt pobiti.

„In če se več ne vrne, za koga sem se jaz toliko trudil in gnal? Za koga sem si od ust odtrgoval? Za koga sem skoparil in spravljal, da si požirka vina nisem izlahka privoščil? . . . Res, Marijanico imam . . . A hranil sem vendar le za Petra. Moj sin je!“

Mnogokrat ga je do dna srca preplašila grozna misel.

„Da se vrne pohabljen? Brez rok, brez noge? Slep? — Res, v časniku je pisano tako o njih. A o drugih, o Petru nisem bral. In papir je potrpežljiv. Kdo ve, ali je vse tako ali ne, kakor pišejo . . . O Kristus in Mati božja, samo vidva še moreta pomagati, pomagajta!“

Iz vlekel je molek iz žepa in je pričel v tej najhujši stiski moliti. Vsaj malo se je umiril ob molitvi.

Nekega dne je nenadoma ves odrevenel na klopi pred hišo.

Glej, gor po hribu prihaja vojak, počasi, sključen, težko se opirajoč ob palico!

Široko so se mu odprle oči, kakor bi gledal prikazen. Odprla so se mu tudi usta, prsi so mu hropele.

„Ali je Peter?“

Hotel se je dvigniti, a se je, kakor od mrtvouda zadet, zrušil nazaj na klop.

Ko je prišel vojak bliže, je videl, da je Kranjčev Gregor iz Dolinčic.

„Kam pa ti, Gregor?“

Komaj je imel toliko moči, da je mogel fantu odzdraviti in mu privoščiti dvoje, troje besed.

„K Lavtižarju. Obljubil mi je pasje masti. Je baje najboljšo zdravilo za jetiko. Poln protina in jetike sem se vrnil iz Galicije.“

Juri je z začudenjem gledal, kako mu mlado, a zdaj zelo shujšano lice vse drhti od notranje boli.

„A kdaj si se vrnil?“

„Včeraj popoldne.“

„O, doma že ozdraviš. — Pa si morda kaj videl našega Petra?“

„Nič. Ves čas nič! On je pri pionirjih.“ —

Nekega dne je zagledal, kako beži čez njive sem od gozda vojak, trije drugi za njim.

„Jezus, ali je Peter? — Pa begun?“

Malo da ni naglas zavpil! Kakor bi se hotel obraniti velike nesreče, je iztegnil drhteče roke od sebe. „Ne — Peter — ne!“ — Bilo bi mu brž ljubše, da že dolgo trohni v tuji zemlji daljne, neznane Galicije.

Oddehnil si je iz srca, ko je spoznal, da imajo le vaje. Spodaj na cesti, ob robu gozda, je zagledal vojaka, ki je dajal z rdečo zastavo znamenja. Hipoma so vsi štirji zavili dol proti njemu.

„Hvala večnemu Bogu!“ —

Novemberskega popoldne, ko je zunaj preveč bril poznojesenski veter, je sedel v prijetno zakurjeni sobi. Nenadoma je nekdo zasenčil okno. Ko se je ogledal, je zagledal kosmato vojaško glavo.

Stresel se je. Začutil je, kako mu je vročina spreletela vse telo.

„O Marija, ali Peter?“

A vojak je potrkal na okno in je prosil vode. Vračal se je s tovariši s straže pri smodnišnici gori sredi gozda . . .

Za časniki in branje se sčasoma ni več mnogo menil. Bral pa je dan na dan Petrove kartice. Te je hranil in čuval z genljivo lju-

beznijo. Večkrat jih je nastavljal po mizi kakor otroci podobice svetnikov, ko stavijo oltarčke. Sedel je pred njimi ves pogreznjen v premišljevanje in sanjarenje, strmeč v nje, kakor bi hotel izvleči iz njih tajnost, ki se je z vsem naporom ne more domisliti. Včasih je vzel po dolgem razmišljanju kartice v roke, počasi bral z očmi drugo za drugo. A srce ni bralo, ni bral razum; zakaj izraz lica je ostal trd in top; videlo se je, da ne umeva, kaj da bere. Tedaj se je Marijanica zavzela in hudo prestrašila: „Ali so vse pozabili?“ — Kdaj drugikrat pa je nenadoma naslonil glavo v roke, ali jo je povsile povsem na mizo in je bridko zaihtel. „Z Bogom, Peter, z Bogom!“ Tedaj je brisala solze tudi Marijanica . . .

Listje je padalo, odpadalo. Jesensko mrzli krivec ga je nosil čez hrib, na vse strani, daleč naokoli. Od Lavtižarja gori je prinašal sem dol listje hrušk in in jablan.

Od nikoder pa ni prinesel lista čakajočemu starčku, ne Marijanici, ki je od dne do dne huje pokašljavala. Kadar se je ponoči zbudila — zdramil jo je sever, ki je glasno in bolešno tožil okoli voglov in neugnano trkal na okna, kakor bi prosil naj ga puste na toplo, ker mu je zunaj tako mráz, ali pa stric, ki je naglas molil v postelji ob drugi steni — je bila vsa oblita z neprijetno hladnim potom. Srajca ji je lepila na telesu, in prsi so se ji dvigale, kakor bi bila pravkar v najhujši poletni vročini pribežala gor na hrib.

A navzlic bolezni je v teh časih mislila manj na sebe kot na strica. Videla je: Suši se in hira, kakor hira drevo, ki so mu izpodsekane najboljše korenine . . .

V.

Čestokrat je Marijanica vsa odrevenela: Stric se je nenadoma zasmejal tako čudno, da je obstala kar na mestu, kjer je stala; od začudenja in od groze. Ni bila navadna žalost v tem smehu, še manj veselje. Marijanica sama ni vedela, kaj da je. Le nekaj groznega je čutila iz tega suhega, zdaj rezgetajočega, zdaj hropečega, zdaj tako odsekanega smeha, kakor bi padlo železo ob kamen. Vso jo je pretresel vsakikrat.

Čim globlje v jesen, čim bolj proti zimi je šlo, tem češče se je smejal stric tako. —

Sredi adventa je zbudil neko noč Marijanico obupen, strašen vztrik.

„Za božjo voljo, stric, kaj pa je?“

„Mrtev je! Pravkar sem sanjal.“

„Kaj ste sanjali?“

Marijanica je lovila sapo in je komaj vprašala. Drhtela je kakor list trepetlike; zakaj še vedno ji je zvenel v ušesih in nekje notri v prsih, po vsem telesu, oni strašni vzkrík. Bilo ji je, kakor da ji je kri oledenela v žilah in ji povzroča čudno bol.

„Stal je tukaj ob meni, z veliko rano na čelu. Kri se je počasi cedila iz nje dol po licu in mu kapljala na prsi. Ponudil mi je kupico črnega vina. — „Oče, pijte!“ je rekel. — Lastno kri mi je ponujal, da jo naj pijem! O Jezus, Jezus!“

„Stric, saj so bile le sanje, ne resnica. Kdo bo sanjam verjel! Lavtižar vam je spet dal včeraj oni nemški list. To branje mora človeka zmešati.“

A stric ni poslušal. Jokal je naglas, hropeče, skoro tuleče, tako čudno zavijaje, da je Marijanica še bolj trepetala od groze. Postelja se je tresla pod njo, kakor bi bilo še nje groza . . .

Na dan po tisti strašni noči se je stric po obedu oblekel prazniško.

„Kam greste, stric?“ je v skrbih vprašala Marijanica. „Mraz je zunaj.“

Zamahnil je z roko, a rekel ni ničesar. —

Proti večeru je pri fari nenadoma zazvonilo; najprej z velikim zvonom, potem s srednjim, naposled z malim, kakor zvoní moškim mrličem.

Ljudje v vasi so se začudili. Ob tem času do tedaj nikoli ni zvonilo mrličem. In zvonilo je tako neobičajno neenako, nemirno, pretrgano. Veliki zvon je pač molil neprestano z globokim svojim basom, a manjša sta le zdaj in zdaj zaklenkala vmes, kakor bi se otroka učila govoriti in moliti in bi izrekala le posamezne besede za očetom.

Vaščani so čutili: En zvonar mora goniti vse tri zvonove, a še ta jih goni nerodno.

Ko je stari cerkvenik glasno puhaje pribežal v cerkev, je zagledal cerkev vso razsvetljeno. Na velikem oltarju vse sveče prižgane; po klopih so pritrjene in gore; še na tleh so razpostavljene v vrste, vse jasno goreče. Pod zvonikom pa se dolg, star mož lovi za plešoče vrvi.

„Ali Juri, kaj pa delaš, za Boga?“

Zvonar ni odgovoril. Nalahko, otožno se je nasmehnil. Skrivnostno je pomežikal z očmi, kakor v zavesti, da v cerkvi ne sme govoriti, in je pokazal z njimi na plapolajoče luči.

Cerkvenik je zgrabil za vrvi. Starec mu jih je brez obotavljanja prepustil.

Sklonil se je in je počasi pobral dve sveči, prilepljeni na tlak tik pred njim, goreči z nemirnim plamenom, ker je zrak vzvalovilo nemirno, poskakujoče gibanje zvonarjevo.

A komaj ju je držal v rokah, ju je spet izpustil na tla, kakor bi se nenadoma domislil nečesar groznega, da sta v hipu ugasnili. Z rokami si je zakril oči in je glasno, bolešno zaihtel.

„Mrtev je, mrtev!“

Cerkvenik ni vprašal, kdo. Vedel je.

„Zmešalo se je siromaku!“ je razlagal kopi otrok in ženskam, ki so pribežale gledat, kdo da zvoni ob tem času in tako nenavadno. Počasi, z usmiljeno, sočutno silo je vedel starčka iz cerkve. —

VI.

Čez teden dni, tik pred božičem, je prišlo od Petra pismo iz Novega Nikolajevska v Sibiriji, iz ruskega vjetništva . . . *Priloga*

N. F. Preobraženskij:

Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.

Namen tega članka je, podati sliko današnjega stanja ruske historijografije. Nesorazmernost posameznih delov razprave izhaja od tod, ker pisec ne pozna, koliko je slovensko čitateljstvo poučeno o teh prašanjih, in iz pomanjkanja virov, ki je pisatelja sililo, da se je moral v posameznih slučajih zanašati na svoj spomin. V glavnem se omejujem na sledeče prašanje: Kako se je umeval ves razvoj ruske zgodovine in kako se je vsled tega delila na različne perijode. V ta namen moramo najprej izvršiti pregled vsega, kar smo prejeli iz prejšnjih časov; da lahko razumemo in ocenimo današnje razmere, se moramo spomniti preteklih.

Kakor povsodi, tako se je tudi v Rusiji znanstveno umevanje nalog zgodovinopisja pojavilo šele s časom. Iz kraja je cilje zgodovinskega raziskovanja umeval vsak po svoje. Nemci, pozvani v Petrograd na akademijo znanosti — ideja Petra Velikega — so se

trudili postaviti vse raziskovanje na znanstveno podlago. Toda umevanja ravno niso našli. V znanem prašanju o pokolenju varjaških knezov so bili nemški učenjaki ljuto napadani od ruskih „rodoljubov“, ki so jim očitali, da hočejo s svojo „normansko teorijo“ sramotiti rusko državo. Še dolgo potem bi bilo zaman iskati kakoršnokoli trdnjše in obče priznano umevanje ciljev znanstvenega proučavanja preteklosti. Tatíščev, ki je v začetku XVIII. stoletja zbral množino letopisov, se je zadovoljil z namenom „spoznavati samega sebe“. S preučevanjem preteklosti, se je nadejal, bo razširil svoje osebne izkušnje. Lomonósov je v svojih znanstvenih delih samo skušal slaviti slavne prednike in tako dati vzor potomcem. Na tak način so že vzroki sami, ki so razne raziskovalce privedli do raziskovanja, ostali pri raznih zgodovinarjih različni. O kakem znanstvenem razmerju do zgodovinskih virov ni moglo biti govora. Od Ščerbátova naprej, ki svojih opazovanj ne meša, več s tekstom citiranih virov, nahajamo samo željo, dobiti moč nad bodočnostjo. On je prvi, ki je pokazal vzorce pragmatičnega umevanja in pisanja, ki je znal na svojem gradivu pokazati strogo odvisnost vzrokov in učinkov. Toda vse to je imelo le ta namen, prisiliti ljudi, da bi se iz zgodovine učili. Preko formule: „historia est magistra vitae“ ni nikdar prišel. Karamzinova „Zgodovina ruske države“ je ob svojem času prinesla svojemu avtorju veliko slavo, toda ni prinesla ničesar novega v primeri z XIX. stoletjem. Ona je samo literarno delo: ob vsakem vladarju opisuje samo zgodovino zunanjih državnih form. Tudi on hoče naučiti ljudi, da bi bili ponosni na svoje prednike in ne gre za tem, da bi jim pomagal k znanstvenemu umevanju lastne preteklosti. Vse to je bilo po splošni narodni vojni l. 1812. umljivo, toda vseh ljudi ni moglo zadovoljiti. Dokaz temu je „Zgodovina ruskega naroda“ Polevója, ki je tako različna od Karamzinove ideje o „Božji Previdnosti, ki je čudovito povzdignila Rusijo.“ Polevoj raziskuje vsa dejstva ruske zgodovine samo s stališča njihovih smotrenosti. Toda celo veliki Puškin ni mogel razumeti te knjige. Čar, ki ga je širil Karamzin, in retoričnost njegovega dela je vplivala preveč. Puškinov prijatelj, knez Vjazemskij, tudi poet in kritik, je rekel, da se za Karamzinom ne sme nihče več lotiti ruske zgodovine.

V začetku XIX. stol. se iznajdljiva misel boljšega ruskega občinstva ni imela ničesar oprijeti. Med tem pa je čas sam stavil prašanja o smotru in smislu domače zgodovine. Z ene strani je romantično razpoloženje sililo rusko razumništvo, da se je trudilo

spoznati zgodovinsko poslanstvo ruskega naroda in njegov značaj. Po drugi strani pa je brezupni skepticizem, s katerim se je končal v Rusiji nekdanj tako silni vpliv francoske filozofije na vse mišljenje, sam silil k takim prašanjem. „Kakor strel v gluho jesensko polnoč,“ tako je po besedah prognanca Hercena učinkovalo „Filozofično pismo“ Čaadajeva (1794—1856). Čaadajev je kratko in rezko rekel, da se Rusija ne more ponášati s svojo preteklostjo. Njegove glavne misli so: „Največji momenti v življenju človeštva so oni, v katerih se vse življenje naroda strne v eno veliko idejo, v eno brezmejno čustvo. Kržiarske vojske so zlati vek v evropski zgodovini. Samo krščanstvo je zmožno takih momentov. Najvišja cena krščanstva je v tem, da tvori najpopolnejši red na zemlji, sicer bi ne bile resnične besede Gospodove, da bo prebival v svoji cerkvi do konca vekov. Človeški um je sam po sebi preslaboten: on se dviga v višine, toda potem pada v brezdná. V božje kraljestvo pelje samo krščanska edinost. Stremljenje k njej se je že pokazalo v življenju narodov zapada. Pri njih je eden jezik, s katerim se obračajo k Bogu, ena duhovna oblast in eno prepričanje. Kraljestvo božje je do neke mere že oživotvorjeno v evropskem svetu. Narod, ki je bolj ko kateri drugi prožet z duhom nove dobe, Angleži, nimajo druge zgodovine ko versko. Največa in najhujša slepota pa je nacijsalni fanatizem, ker odtuja ljudi vedno bolj in bolj in je zapreka, da se v Kristusu ne zedinijo za boljšo bodočnost. Za to pot pa je potrebna zavest dolžnosti, pravičnosti in pravnega reda. Vse to so najkoristnejši elementi družabnega reda in tvorijo atmosfero zapada. To je več ko zgodovina ali psihologija, to je fiziologija evropskega človeštva.“ Rusija je duševno in gmotno tako zaostala, „ker ni ničesar storila za občni blagor človeštva. Niti ena koristna misel se ni rodila na brezplodnih tleh naše domovine. Niti ena velika resnica ni izšla iz naše srede“. Čaadajev pa ne obupa nad usodo svojega naroda, mogočnega in nadarjenega, toda zdi se mu osamljen. Zapadna evropska civilizacija se je ustvarila v borbi barbarskih narodov z visoko mislijo krščanstva, Rusija pa je vzela svojo vero iz zastrupljenega vira, trhlelega, propadlega Bizanca. Zapadni duh je iskal cerkvenega edinstva, mi pa, hlapci trhlelega Bizanca, smo se odrekli od sodelovanja pri tem velikem delu. Rusija se mora zlití z evropskim javnim stremljenjem, čim preje, tem boljše; samo to bo pripravilo pot bodočemu ruskemu razvoju“. Čaadajev je odločno protestiral proti izmišljotinam fantastičnega krščanskega vzhoda in fantastičnosti njegovega stremljenja najti nov moralni red.

Vse to je povzročilo politično osamljenost Čaadajeva. L. 1856. so vsi sanjali o Carigradu. Tudi on je takrat postal „nekoliko Slovan“ in je priznaval, da „smo mi pravi narod Gospodov“. In takrat je klical Rusijo k veliki kulturi „stare, utrujene Evrope“ proč od zatohlega, temnega Bizanca. Te svoje nazore je moral Čaadajev drago plačati. Njegovi sodobniki so ga preklinjali „zaradi sramotenja najštevilnejšega naroda na svetu, ki je trajal veke in veke, ki se je nad vse proslavil, zaradi strašnega sovraštva, ki ga je razlil na svojo lastno očevino.“ Proglasili so ga za umobolnega; celo leto je moral sedeti doma, da bi mu „ne škodil vlažni zrak“, kakor je stalo v ciničnem ukazu šefa žandarmerije, in je moral prenašati zasramovanje vedno pijanega policijskega zdravnika. Šef žandarmerije, grof Benckendorff, ga je poklical k sebi in mu je jasno namignil: „Ruska preteklost je bila vredna občudovanja, njena sedanost je več ko krasna, in kar se tiče bodočnosti, ta pa presega vse, kar si more izmisliti najdrznejša fantazija. Glejte, s tega stališča, dragi moj, je treba razumevati in pisati zgodovino Rusije.“

Vendar pa niso bili vsi tega mnenja. Dokaz temu je bilo dejstvo, da je bila vlada precej v skrbeh in vznemirjena. Profesor Pogódin je dobil nalogo uravnati blodno javno mnenje na pravo pot. Ne ravno nadarjeni, toda pridni profesor se je požuril izpolniti ta poziv. Njegovo naziranje je samo po sebi malo zanimivo, toda za nas zanimivo zato, ker nam kaže slabost vladajoče stranke.

Namesto da bi pokazal, v čem je bistvo razlike med zapadom in rusko narodnostjo, se je Pogódin omejil samo na to, da je postavil cel plot iz samih klicaev (!!!). Vse je ostalo pri njem samo v tem, da se je navduševal — ali iskreno ali da bi se prikupil „vikšim“ — ob ruskih običajih, ruskem umu in jeziku. Kot znak narodnosti je smatral verno vdanost carju in veri. Za „historika“ Pogodina je vsa ruska zgodovina, če se ne oziramo na podrobna raziskavanja in manj važna dejstva, samo predmet spoštljivega in naivnega obožavanja. „Zgodovino vsakega naroda vodi Previdnost, zgodovino ruskega pa še prav posebe! Kako velike so v resnici in odlične njene zasluge! Nobena zgodovina nima toliko čudežev! Koliko slučajnih dogodkov se je v njej moralo zgoditi, da je ruska zgodovina dobila lice in značaj, ki ga kaže! In kako velika je Rusija! Koliko je v njej prebivalstva! Kako različni narodi! Koliko je v njej naravnega bogastva!“

Na vse zadnje pa ti „pozitivni“ podatki niso ničesar dokazovali. Ravno tako malo so povedale njim nasprotujoče fraze o

„gnilem trupu zapada“ in o identičnosti narodnosti z vdanostjo samodržavju in pravoslavlju.

Ti nazoni so se počasi morali razviti v celo zgodovinsko teorijo o nasprotju med Rusijo in zapadom in o samobitnosti Rusije. To je „teorija oficijalne narodnosti,“ ki so ji zaradi tega dali to ime, ker se je trudila ugoditi vladi in njenim namenom. Zaradi svoje nekritičnosti in slabosti, ker ničesar ne dokazuje, ni mnogo vredna. Toda za popolno umevanje razvoja ruske historijografije se moramo zopet nekoliko pomuditi pri teh nazorih. Razvijal jih je najbolj „Moskvitjanin“, glasilo profesorja Pogodina. Manifest te nove šole je bil članek profesorja Ševyrjěva v njegovem prvem zvezku (1841). „Zapad in Rusija stojita drug proti drugemu oko v oko! Ali bo pritegnil nase pri svoji vesoljni duševni ekspanzivnosti tudi nas? Ali se ga bomo obranili s svojo samobitnostjo? Ali si bomo ustvarili poseben svet z lastnimi načeli ali z evropskimi?“

Pri raziskovanju zapadnih vplivov na Rusijo je Ševyrjev izsledil, da je za Rusijo bilo najbolj usodno nje občevanje s Francosko in Nemčijo. To sta dve bolni deželi, njihove „bolezni so bile: v Nemčiji reformacija, revolucija v Franciji.“ Ista bolezen, samo v dveh oblikah. „Mi mislimo, da sta ti bolezni že nehali. Ne, mi se motimo... v naših iskrenih, prijateljskih, tesnih odnošajih z zapadom ne opazimo, da imamo opravka s človekom, ki nosi v sebi hudo, kužno bolezen.“ S tem, da je Rusija z zapadno mislijo ob isti mizi, se zastruplja z mrtvaškim strupom, ki ga njena sveža narava ne bo prenesla“. Od strupa moramo bežati. Zato pa je Rusija doslej ohranila „tri temeljna čustva, v katerih je seme in jamstvo za naš bodoči razvoj, namreč: verski čut, čustvo državnega edinstva in zavest svoje narodne samobitnosti. Zapad jo zavida zaradi teh lastnosti, ker sam nima takih garancij za svoj politični obstanek.

V čem je pravzaprav vsebina teh posebnih lastnosti, o tem ni nihče govoril. Ko je Gogolj govoril o bistvu lirične poezije, je izjavil, da je to umevanje narodne samobitnosti samo po sebi spojeno s samodržavjem in pravoslavljem, da „ruska duša vsled svoje ruske narave“ čuje vzvišene ideje „že sama po sebi, ne da bi vedela, kako in zakaj.“

Ta oficijalna obramba pravoslavja in samodržavja pa seveda s svojim delom ni mogla zadovoljiti vseh. Šele prvemu velikemu javnemu gibanju, borbi med slavjanofili in zapadniki, se je posrečilo ustvariti podlago, na kateri se je ustvarilo umevanje lastne zgodovine, nje ideje in razširitev te ideje v javnost.

Slavjanofilsko gibanje je našlo precej odmeva v slovanskem svetu. Toda to se je zgodilo, to si moramo priznati, popolnoma slučajno in ne zaradi njegove teorije. Že ime samo „slavjanofili“ ni ravno posrečeno. Vzeto je iz začetka XIX. stoletja in je pomenjalo izkraja one može, ki so čistili ruski jezik s pomočjo drugih slovanskih in tako odpravljali tujke iz njega. Tukaj pa so samo zunanje sličnosti s slavjanofili iz štiridesetih let XIX. stoletja. Pri njih so bili interesi za slovanstvo in druge Slovane šele postranski. V prvi vrsti jih zanima Rusija, mesijanistične sanje o njenem velikem bodočem poslanstvu in popolnoma romantični nazori, ki so jih pozneje znanstvena raziskovanja zavrgla, o posebno vzvišenih načelih v bistvu in zgodovini ruskega naroda, celo v eni njegovi posebni veji, v velikoruski.

Mesto slavjanofilov od tridesetih do petdesetih let v zgodovini evropske literature je določil A. Veselovskij v svoji knjigi (Zapadni vplivi v novi ruski literaturi). „Kulturna zgodovina Evrope dokazuje za zadnji dve stoletji, da skoro ni dežele v Evropi brez gibanja, ki bi ne bilo popolnoma slično „slavjanofilskemu“. Sentimentalno oboževanje preteklosti, mistična nijansa narodne samobitnosti, sanjarjenje o vesoljnem zgodovinskem poslanstvu, ki je podeljeno samo lastnem narodu-izbraniku, in ob enem s tem večje zanimanje za narodovo življenje, poezijo, praznoverje, pravne običaje i. t. d., to je program vseh teh sekt.“ Tako je bilo češko narodno gibanje, ilirizem pri južnih Slovanih v Avstriji, poljski mesijanizem Mickiewicza. V Nemčiji obstoja germanofilstvo v raznih oblikah že nad 150 let, končno imamo romantično nacionalno-mistično šolo skoro ob istem času na Švedskem, Norveškem in Danskem. „Pokazala se je splošna razširjenost raznočasnih šol na raznih krajih z enakimi programi, ki so se spreminjali samo po nijansiranosti raznih narodov. Pri enih je herojična doba čas Libuše, Přemysla ali Zaboja, pri drugih vek Svjatoslava in Vladimira, pri tretjih stari nemški „Rittertum“, pri četrtih nazadnje junaška doba, opevana v Eddi in Nibelungih. Tudi verske enakosti ni. Eni opevajo poezijo starodavnega katolicizma, drugi vidijo vso lepoto v bogaboječem protestantizmu, rusko šolo je navdušilo pravoslavje . . .; vsaka šola razumeva po svoje dogmo, ki je vsem skupna, vsled katere se mora slavnostno razviti velika ideja, ki naj osvobodi vse človeštvo in mu ozdravi rane, ki mu jih je zadala civilizacija. Poljaki, Čehi in Nemci, daljni sever . . ., vsi čakajo to od bistva svoje narodnosti. Na rusko šolo je zelo vplival zapadnoslovanski češki

narodni prepoved, nemški romantizem in nemška filozofija (Schelling, Hegel), prepričanje o onem zgodovinskem poslanstvu, ki ga mora ob svojem času izpolniti vsak narod.“ Vse to je jasno odsevalo v vseh teorijah slavjanofilov. Njihove ideje so znane. Ni jim ugajalo racionalistično, razdvojeno življenje zapadnega evropskega človeštva in prenapeti kritikizem Heglove filozofije, ki je bil nje najvišji izraz. Svoj ideal so iskali v popolnem, umnem življenju Vzhoda, katero so si sami v mislih ustvarili. Pod Schellingovim vplivom so se začeli zanimati tudi za religijo. Eden izmed starejših slavjanofilov, Kirjéjevskij, je rekel, da je smisel življenja in njegovega razvoja v pravoslavju. Toda oficijelna vera tega težkega časa ni mogla zadovoljiti onih, ki so iskali vere. To se je kmalu pokazalo in zato so slavjanofili svoje zanimanje prenesli na polje narodnega življenja. Oni si rekonstruirajo patrijarhalno življenje narodnih plemen na početku zgodovinske dobe. Sedaj nastane njihova teorija plemen. S tega stališča, ki sta ga zastopala Aksákov in Chomjakóv, sta zastopnika resnice dežela in ljudstvo. V prvotnem družabnem redu je važen njegov namen in ne njegova oblika. Občina je izraz temeljnega načela narodnosti. Ona je edini milijé, v katerem je mogoče udejestviti krščansko ljubezen. Vlade s svojo nasilno močjo so njej nasprotni element. Proti njim stoji ravno občina, ki je določena v to, da se v njej udejestvijo notranje resnice. Ona je zveza ljudi, ki so se odrekli svojemu egoizmu in svoji osebnosti. Na „nasvēščanjih, shodkah, večah, saborih, dumah“ ne odloča mehanična množina glasov, nego splošno soglasje. Umevno je seveda vsled tega stališče slavjanofilov proti zapadni Evropi ž njenim tako jasno izraženim državnim ustrojem. Oni iščejo svoje ideale v stari Rusiji pred Petrom Velikim in obsojajo vse novo kot posneto in izposojeno. Stara Rusija ni bila slabša ko zapad; bila je srečna, bila je v svojem spoštovanju starih običajev, carja in Boga svojih očetov višja in čistejša ko zapad. V imenu narodnega čustva so slavjanofili odločno protestirali proti oboževanju tujine.

Samo ideja „občine“ je trajna in nespremenljiva. Če bi je ne utesnjevale in kvarile tuje ideje, ki niso v nobeni zvezi z narodnim življenjem, če bi bila ta stara, prirodna dediščina starega ruskega ustroja zopet uvedena, bi se življenje Rusije takoj obrnilo na boljše.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Domača knjižnica. Izdajatelj, založnik in odgovorni urednik: Dr. Ljudevit Koser, v Juršincih pri Ptuj, Štajersko. Leto 1915. 80. 1. in 2. zvezek, 60 v.

V sedanjí splošni književni puščavi, ko so začasno umolkni naši založniki, nas mora iznenaditi podjetnost zasebnika, ki se loti izdajanja „najcenejših“ knjižnic. Ni ga ustrašila stereotipna usoda nebroj naših „knjižnic“, „bibliotek“ in podobnih poskusov. O kakem podrobnem načrtu založnika ne izvemo. Obeta nam splošno, da bodo pri „Domači knjižnici“ sodelovali naši najboljši prevajalci, priobčevati hoče samo najboljša dela iz svetovne književnosti, pa tudi dela naših domačih pisateljev. Žal, da prva dva zvezka nista udeležila založnikovih obljub. Prevajati za Slovence iz hrvaščine ali celo iz nemščine je nepotrebno delo, ker razume tudi preprost čitatelj brez posebne težave izvirnik. V opravičbo prevoda iz hrvaščine utegne služiti dejstvo, da je Avg. Šenoa povest „Prosjak Luka“ večini težje dostopen; Bloemovo „Železno leto“ pa kljub navidezni aktualnosti ni zaslužio, da sta se mučila z njim dva prevajalca. Dr. Lj. Koserja spomini na Pariz so mestoma vendar premalenkosti; želimo pa, da doseže potpisec svoj idealni namen: vzbuditi v našem dijaštvu zanimanje za široki svet. — Tam na zadnji strani se skriva — biser med peskom — Župančičeva pesem „Dete čebila“, porojena v podobnem občutju, kakor njegov „Razgovor“ v zadnji Zvonovi številki.

Kapistran.

Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan Bojničić pl. Kninski. God. XVI. Zagreb, 1914. Leks. 80. 320 str. 8 K.

Običajno izhaja to široko zasnovano zgodovinsko glasilo četrtletno, a za 1914 je izšla ena obsežna knjiga. Iz bogate njene vsebine hočemo omeniti te-le razprave: Kerubin Šegvić, ki je bil nekdanj v Kotoru gimnazijski katehet, a je sedaj župnik nekje v Dalmaciji, je napisal razpravo o samostanu Poljudu blizu Spljeta, ki po njegovih izvajanjih hrani velike tradicije frančiškanskega reda in je prava zakladnica umetniških del. R. Strohal priobčuje nekoliko cirilskih listin, ki jih hrani ljubljanska licejska knjižnica in ki se tičejo nekdanje granice (16. in 18. stoletje). Iz iste knjižnice je Strohal prejel tudi nekaj glagolskih dokumentov, ki jih priobči drugje. To so večinoma poročila zaupnikov avstrijskih komandantov o kretanju turške vojske v 16. stoletju, ki so jih komandanti potem pošiljali na glavarje večjih mest v Primorju, na Reko, v Istro in po južni Kranjski, zlasti v Kočevje. Strohal tu dodaja: „Več iz ovih glagolskih isprava jasno razabiremo, da je u Kranjskoj osobito južnoj bilo kaošto i u Hrvatskoj najobičnije pismo u 16. vijeku glagolsko pismo, jer se inače ne bi na tom pismu slala narodu ovakova obavještenja. I ove isprave potvrđuju moje uverenje . . . , da glagolsko pismo nije bilo istom docnije (šele pozneje) uneseno (iz Primorja) u zagrebačku biskupiju kaošto ni u južnu Kranjsku . . . već da je ovdje od vjeka daživjelo kao i drugdje u hrv. narodu“. Dr. Bojničić priobčuje sličan materijal iz ljubljanskega „Rudolfina“. Njegovo vsebino že poznamo z ovitkov „Izvestij Muzejskega društva za Kranjsko“ (III; št. 3, 4). — Prof. dr. Gavro Schwarz poroča o zgodovini zagrebske izraelske občine v 19. stoletju. Za jurista je važen pravnozgodovinski materijal, ki ga priobčuje R. Strohal v odlukih sodišča v Veprincu v Istri od l. 1589–1591. V zanimivi študiji prikazuje

Juraj Čuk pripadnost nekih ogrskih župnij hrvatskemu kraljestvu v XII. in XIII. veku ter razklada politične motive, zakaj so Arpadovci ogrske županije pripojili Hrvatski. V Laszovskega članku „Progon vještica u Turopolju“ čitamo, da je bila prva vešča, ki so jo začeli v Turopolju preganjati, Ana rodem iz Kranjske l. 1733. V članku o matici krščenih, pisani z glagolico, v Vrhovcu v jaskanskem okraju, se Strohal ponovno zastavlja za trditev, da je glagolica tudi izven Primorja bila avtohtona ter navaja 63 župnij zagrebške vladikovine, kjer se je služba božja od XV.—XVII. stoletja opravljala v staroslovenskem jeziku. — Dr. Aleksa Ivič priobčuje v cirilici pisma črnogorskih glavarjev druge polovice 18. stoletja. Posebno zanimiva pa je arhivalna razprava dr. T. Matića o mladih letih znanega Ilirca grofa Janka Draškovića, ki je s svojimi visokimi zvezami in s svojem ugledom znatno pomagal Lj. Gaju v njegovih težnjah. Gre tu zlasti za dobo francoske okupacije, ko so grofova posestva bila deloma v francoski Iliriji. L. 1808. je bil Drašković v Parizu; s francoskimi dostojanstveniki v Iliriji je prijateljski občeval, a za Napoleona ni bil navdušen. Dunajska policija je strogo pazila na vsak njegov korak. V „Raznote-rostih“ sem jaz posnel Hacquetov opis potovanja v Zemun v „Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen“ (Prag 1796). Dr. Fr. Ilešič.

Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu za l. 1914. Matematično-prirodoslovni razred.

Poleg publikacij historično-filologično in filozofično-juridičnega razreda¹⁾ je izdala Jugoslavenska akademija tudi še važna dela matematično-prirodoslovnega razreda, ki morda bodo zanimala marsikaterega naših čitateljev. V 202. knjigi „Rada“ je objavil prof. Drag. Hirc razpravo o „Proletni flori otokar Suska i Unija“. Dasiravno je že mnogo botanikov proučevalo floro omenjenih otokar, vendar še njih raziskovanja niso zaključna. Pisatelj se je mudil na otoku Susku v drugi polovici aprila 1912 ter je opazoval v tem pomladnem času mnogo še neomenjenih ali pa napačno označenih vrst. — Dr. Aurel Forenbacher je priobčil „Istorijski priegled botaničkih istraživanja kraljevine Dalmacije od Visianija do danas“. To delo je nadaljevanje avtorjeve razprave „Visianijevi prethodnici u Dalmaciji“ (Rad, knj. 200) ter nam podaja pregled o delovanju znamenitega dalmatinskega botanika Visianija (1800—1878) in njegovih naslednikov. — Dr. Jovan Hadži objavlja tretji del svojih važnih hidroidske študij: „Poredbena hidroidska istraživanja“. Ta odlični hrvatski hidroidolog je obdelal v tej razpravi naslednje vrste: *Haleciella microtheca* g. n., sp. n.; *georginella diaphana* g. n., sp. n.; *halathus adriaticus* g. n., sp. n.; *campanopsis clausi* (Hadži) in družino *campanopsis* vobče. —

Iz kroga matematikov so prispevali dr. Juraj Majcen: „Nekoliko invarijantnih relacija za prostorne krivulje 4. reda 1. vrste sa šiljkom“; P. Mihajlo Petrovič: „Teorema o algebarskim jednačinama parnoga stepena“ in „Reduktivni analitički elementi“; dr. Vladimir Vasiček: „Prilog neeuclidskoj interpretaciji teorije relativnosti“.

Matematično-prirodoslovni razred akademije je pričel izdajati z letom 1913 poleg „Rada“ še drugo redno publikacijo prirodopisnega značaja pod naslovom „Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije“ s podporo hrvatsko-slavonsko-dalmatinske deželne vlade. Cilji tega velevažnega izdanja so označeni že v naslovu samem: posvečeno je domoznanstvu. V „Istraživanjih“ bodo priobčeni rezultati prirodopisnega raziskavanja hrvatske zemlje, predvsem Hrvatske in Sla-

¹ Glej aprilovo številko „Ljubljanskega zvona“, str. 189—192.

vonije, potem pa tudi Dalmacije, Bosne, Hercegovine, Istre in drugih sosednih pokrajin. V 1. zvezku, ki je izšel l. 1913., sta priobčila svoji razpravi Ivan Krmpotić: Prilog mikrofauni i mikroflori zagrebačke okoline in Josip Poljak: Pečine Hrvatskoga Krša (Pečine okoliša Lokvarškoga in Karlovačkoga — s 12 slikama i 9 tab.). Med publikacijami za 1914 pa sta izšla 2. in 3. zvezek „Istraživanj“. V 3. zvezku nadaljuje Poljak svojo temeljito obdelano speleološko razpravo: „Pečine Hrvatskoga Krša“. To pot je raziskoval v okolici Plitvičkih jezer, Drežnika in Rakovice. Jame iz okolice Plitvičkih jezer so neposredno vezane na smer jezer samih in to na en del doljenih jezer, tako predvsem na okolico Kaluderovca in Novakovićeve brda ter na gorenji tok reke Korane. V svrhu lažjega razumevanja o postanku jam v tej krajini, je očrtal avtor v uvodu postanek Plitvičkih jezer, navajajoč mnenja priznanih avtorjev, ki so se pečali s tem vprašanjem. Jame iz okolice Drežnika in Rakovice so v gorenjem krednem apnencu in leže redno na prelomnicah ter imajo značaj razpok, ki so nastale po sodelovanju erozije in korozije tekoče in pronicajoče vode. Nato sledi podrobni opisi 20 jam in poljam. Besedilo ponazarja 18 shematnih prereзов in 13 tabel z 26 fotografiskimi slikami. Ker se je v zadnjih letih vzbudilo tudi pri nas speleološko gibanje, zato priporočamo našim jamoslovcem prof. Poljakovo razpravo. — V razpravi „Prilog zimskoj fauni i flori Plitvičkih jezera“ podaja prof. Krmpotić rezultate svojega raziskovanja meseca februarja 1913, ko je preiskal naslednja jezera: Kozjak, Malo jezerce, Galovac, Batinovac, Jovinovac, Okrugljak, Ciganovac in Proščansko jezero.

Drugi zvezek „Istraživanj“ vsebuje razprave, ki se nanašajo na prvo (od 25. julija do 2. septembra 1913) in drugo (od 16. do 24. novembra 1913) znanstveno. raziskavanje Jadranskega morja po posebni ekspediciji Jugoslovanske akademije Potovanja opisuje dr. M. Šenoa. Pri prvem, hidrografskem delu, sta sodelovala dr. A. Gavazzi („Odnosi temperature“) in F. Šandor („Kemijska istraživanja“). Biološki del prinaša poročilo dr. L. Carja in dr. J. Hadžija. V njem podajata avtorja opazovanja in zaključke o planktonu preiskanih morskih okrajev Adrije. Pri tem sta se ravnala po metodi in ciljih avstrijske in italijanske ekspedicije. Iz istega vzroka sta tudi v pregledno tabelo sprejela le onih 50 značilnih vrst, ki jih je postavila avstrijska ekspedicija. — Dr. V. Vouk poroča „O istraživanju fitobentosa u Kvarnerskom zavalju“.

Novo knjižno izdanie matematično-prirodoslovnega razreda so tudi „Iz vješća o raspravama matem.-prirodosl. razreda“. Ta bulletin obsega kratke posnetke z zaključnimi rezultati vsakoletnih v publikacijah Jugoslovanske akademije objavljenih prirodopisnih razprav v nemškem ali kakem romanskem jeziku. Služil bo torej za posredovalca z inorodnimi prirodoslovci, ki jih bo seznanjal z uspehi hrvatskih prirodoslovcev.

Dr. Gv. Sajović.

Nekrolog

† **Dr. Vinko Zupan.** Dne 23. aprila t. l. je sklenil v ljubljanski deželni bolnici trpljenja polno življenje Zvonov večletni sotrudnik dr. V. Zupan, praktikant c. kr. licejske knjižnice. „Ali bi ne bilo žalostno — tako mi je pisal lansko pomlad iz Egipta — umreti zdaj, v najlepši dobi, potem ko sem se s svojim fragilnim zdravjem toliko namučil v gimnaziji in po univerzah! Škrofulozen katar na očeh

sem imel že v Zagrebu, pokvaril mi je levo oko tako, da mi pri čitanju sploh nič ne koristi; kroničen katar na očeh pa mi je ostal za vedno. S takimi očmi sem se gnal skozi vse študije. Stanovanje že v Zagrebu vlažen suterén, odtod škrofuloza; istotam škrlatinka. Večino svojega življenja pa sem potem prebil spet v vlažni, plesnivi, smradljivi bajti v Študentovski ulici. Niti za najprimitivnejšo higijeno torej ni bilo skrbjeno; kaj še, da bi bil kdo hotel ali znal okrepiti moj slabotni organizem ... ki seve takemu sistematičnemu maltretiranju ni bil kos. Zgrudil se je na svoji križevi poti prvič v Pragi: težka nevrastenija. Popravil sem se nekoliko v Kamniku, a ker se nisem dovolj časa zdravil, kakor je zahteval zdravnik, je bil uspeh le hipen ... Novo presiljenje z delom v Ženevi je privedlo k drugi katastrofi: nevrastenija je postala duševna bolezen ... Oslabel sem tako, da bi bil umrl, da me ni vzela mati z velikim trudom iz mučilnice. Dolgo časa še ves zbeigan, sem se končno ojunčil, da sem se upal spet med ljudi in se zelo dobro okreplil na Gorenjskem pri napol-stricu župniku Fertinu. Okrepljen sem se podal na nove študije v Gradec ... Toda trpljenje se je začelo vnovič, jetike ni bilo mogoče ustaviti, dokler ga ni neznosnih muk rešila smrt, edina rešiteljica trpečih.

Zupan se je rodil 17. julija 1882 v Varaždinu. Svojo mladost je preživel v Zagrebu in v Ljubljani, kjer je tudi dovršil svoje gimnazijske študije. Na jesen 1901 se je podal v Prago na češko univerzo študirat slavistiko in germanistiko; kot izredni slušatelj je obiskoval tudi germanistične kolegije na praški nemški univerzi. Izmed profesorjev je postal Masaryk odločilnega pomena za vse njegovo poznejše mišljenje. V jeseni 1904 se je podal v Ženevo, da se nauči francoščine. Vsled nevarne živčne bolezni je bil primoran prekiniti študije do jeseni 1906. Podal se je nato v Gradec in obiskoval predavanja iz slovanske, nemške in francoske filologije do konca zimskega tečaja 1907/8. Dne 6. febr. 1909 je promoviral na graškem vseučilišču za doktorja modroslovja. „Večno bom hvaležen prof. Murku, ki me je znal navajati ljubeznivo k delu in mi bil sploh duševna opora“. Na zdravniški nasvet je moral po promociji v Opatijo. V januarju 1910 je bil imenovan na ljubljanski licejski knjižnici za neplačanega praktikanta in avgusta 1913 mu je naučno ministrstvo priznalo adjutum 1000 kron na leto. Ko se je novembra 1913 poročil, se je preselil v Kolizej in se nato podal iskat zdravja na jug. Mudil se je v Gorici, Opatiji in nazadnje v Heluanu pri Kahiri. V Egiptu se mu je začelo vračati zdravje, in začel je delati načrte za bodočnost; toda bilo je že prepozno: vse lepe nade so se razblinile v nič. Huda živčna razdraženost je pospešila konec.

Rajni Zupan je bil izredno delaven in nadarjen pisatelj. Poseben talent je imel za jezike. Obvladal je poleg materinščine in nemščine tudi hrvaščino, češčino in francoščino; brez truda je čital laške in ruske pisatelje. Njegovi prevodi so točni; književna poročila svedočijo, kako resno je smatral nalogo kritika. Bolezen je povzročila često razdražen ton, ki preveva njegove referate, kar ni ostalo brez polemik. Z zanimanjem in umevanjem je čital tudi prirodoslovne spise in študije o socialnem vprašanju. Sodeloval je pri raznih slovenskih revijah, posebno marljivo pri Zvonu in Slovnu.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog koncem junija 1914 nad	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4 1/2 %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavsky. Cena broš. 1 K 50 vin., vez. 2 K 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoriistično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoriistično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: Ustanovljeno leta 1881. ::::